

نہ لقی
سازدہم

رنجیرہ بابہ تہ ہہ نوکیہ کان

MediaAmeerOffice

علی بابا / AliBapirw

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

www.alibapir.net

English - عربي - کوردی

پاکستان دنی مکتبہ بی نمبر

نہ نوزہ کوہمہ نوزہ کان لکھن
Stay in touch on social media
دن مکتبہ بی مواقع التواصل الاجتماعي



علی بابا / AliBapir

AliBapir

علی بابا / AliBapir

علی بابا / AliBapir

علی بابا / AliBapir

سہ لای کہ ورہی کوزیہ و

تفسیرہ کی و چند سہ رنجیک

علی بابا



MediaAmeerOffice f AliBapir/عہل باپیر

AliBapirw/عہل باپیر t Stay in touch on social media
نہ نوبہ کو متھائیہیں مکن لمکھائیں
نہن مٹکم میر حوالہ الیڈا بل الیڈا مٹامی

archive.org/details/@alibapir AliBapir

www.alibapir.net
English - عربی - گوردی

AliBapir / عہل باپیر

راکھ پاندنی مکتہ بی لہمیر

مہلای گہورہی کوہو
تہفسیرہکھی و
چہند سہرنجیک

www.alibapir.net

مه‌لای گهوره‌ی کوٚیهو ته‌فسیره‌ک‌ه‌ی و چه‌ند سهرنجیک

عه‌لی بایر



بۇ ئالاوكر دىنە وە وراگە ياندن

ماڻي لہ چايدانهوہی پارٽيزاوه
بؤ
نوسينگه‌ی تهفسير

نــاوی کتـيـب: مه‌لای گه‌وره‌ی کؤيه‌و تهفسيره‌کهي و چهند سه‌رنجتيگ
نوسـتـر: عملی باپير
بـلاـو کـردنـه‌وہی: نوسينگه‌ی تهفسير بؤ بلاو کړدنه‌وہو ږاگه‌ياندن/ هه‌ولير
خـتـه ت: نه‌وزاد کؤیی
نـه‌خـشـه‌شـازي نـا‌و‌ه‌وہ: عزالدین محمد عمر
بـه‌رگ: أمين مخلص
نـؤره و سالی چاپ: يه‌کـم ۱۴۳۲ لک - ۲۰۱۱ ز
تـيراز: ۱۵۰۰ دانـه

له به‌ړنډه‌به‌رايه‌تي گشتی کتب‌خانه گشتيه‌کان ژماره‌ی سپارډلی (۷۲۴) ی سالی (۲۰۱۱) ی پټی دراوه

الـتـفـسـيـر
بؤ بلاو کړدنه‌وہ و ږاگه‌ياندن
هه‌ولير- شه‌قامی دادکا - ژير توتیلی شيرين يالاص
ت: ۲۲۲۱۶۹۵ - ۲۲۳۰۹۰۸ - ۲۵۱۸۱۳۸
مؤبايل: ۰۷۷۰ ۱۳۸ ۷۲ ۹۱ - ۰۷۵۰ ۴۶۰ ۵۱ ۲۲
tafseeroffice@yahoo.com
tafseeroffice@maktoob.com
altafseer@hotmail.com

www.al-tafseer.com

www.alibapir.net

فَلَا وَهْوَ لَمْ يَمُوتْ وَبِرَّكَاتِهِ .

وہ لہجہ میں ملے گا۔ یہ ہے کہ وہ

وَلَا يَأْتِيهِمْ فِيهَا الْمَوْتُ الَّذِي يُمَوِّتُكُمْ سَأَلَ الْمَلَائِكَةَ تَتَذَكَّرُونَ أَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ آيَاتُ أَنْ لَا يَأْتِيَهُمُ الْمَوْتُ إِنْ كَانُوا مُّذْنبِينَ

خوف نہ ملا جا۔ جدتِ ناسویہ کی غلط فہم

وہم کہ فرزند ہی نہ فریبہ و کاروہ نہ سہی۔

محبوبہ لکھنؤ۔ بخانہ شمس و کاروانہ وہ وقت لکھنؤ

بیتین، منیرہ سوہا یاحکم .

ععلے باسپر

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

الحمد لله دار السلام واسلام علی رسولہ محمد و آلہ

ہندہ دہ لکھنؤ (۲۰۰۵) م قاعدتاً مخلص و

نورانیہ کی تہذیب و تمدن کی بے جا و

بلاولکونہ کی کتب و کلام ، خدا ہر جگہ و ہر جگہ

نجات دہی و کارنامہ

وہ جگہ لکھنؤ (۲۰۰۵) م قاعدتاً مخلص و

بلاولکونہ کی کتب و کلام ہندہ دہ

۲۰۰۵

۱۱ ربیع الثانی ۱۴۲۵ھ

۲۰۰۵ / ۵ / ۱۹

ہم و لہ

نيوهرۆك

لاپەرە	بابەت
۷	نيوهرۆك .
۱۰	پيشكەش بى .
۱۱	ئەم نامىلكەيە .
۱۳	دەستپاك
۱۶	تەومرەي يەكەم : مەلای گەورەو تەفسىرەكەي .
۱۶	يەك : مەلای گەورە .
۱۸	دوۋ : تەفسىرى مەلای گەورە .
۲۵	تەومرى دوۋوم : ئەو خالە گرنگانەي، كە مەلای گەورە لە تەفسىرەكەيدا جەختى لەسەر كىردوونەو .
۲۵	يەكەم : خوا بە يەكگرتن (التوحيد) و دژى شىرك و بىدعەت و ئەفسانە بوون .
۲۷	دوۋوم : پابەندىي بە قورئانەو .
۳۱	سەيپەم : جەختكردنەو لەسەر زانست و ھۆشيارىي .
۳۲	چوارەم : وەحدەت و يەكپىزى .
۳۳	پىنجەم : خۇپاراستن لە بى دىنى و لاسايىكردنەو بىيگانە .
۳۴	شەشەم : كوردايەتى و چارەسەرى كىشەي كورد لە پوانگەي مەلای گەورە .
۳۶	ھەوتەم : خىزان و ئافرەت .

بابەت	لایەرە
هەشتەم: گرنگی پەرورە.	٣٨
نۆیەم: گرنگی فەرمان بە چاکەو نەهی لە خراپە.	٣٨
دەیهەم: ئیمان و کردەوێ باش لە یەك جیا نابنەو.	٣٩
یازدەیهەم: چۆنیەتی جێبەجێکردنی شەریعت.	٤٠
دوازدەیهەم: طەریقەت و تەسەووف.	٤٢
سێزدەیهەم: رەخنە لە وەهابییان.	٤٧
چوار دەم: رەخنە لە مەلایان بۆ وێنە.	٤٩
پازدەیهەم: وریابوون لە سیاسییەکان.	٥٣
تەوهری سێیهەم: ھۆکارەکانی پووکانەوێ موسلمانان و بنەمایەکانی بووژانەوێان.	٥٤
ا- ھۆکارەکانی بەجێمان و پووکانەو.	٥٤
ب- ھۆکارەکانی بووژاندنەو و ھەلسانەوێ موسلمانان.	٥٦
تەوهری چوارەم و کۆتایی: چەند رەخنە و تێبینیەك لە سەر تەفسیرەکی مەلای گەورە.	٥٨
بەرھەمەکانی دانەر.	٦١

MediaAmeerOffice

AliBapirw / عەل بایر

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

Get it on Google Play

Download on the App Store

www.alibapir.net

English - عربي - کوردی

عەل بایر / AliBapir

AliBapir

عەل بایر / AliBapir

عەل بایر / AliBapir

ڕاگەیاندنی مەکتەبی ئەمیر

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿... وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ
مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَنْفَكُّوْنَ﴾ ﴿٤٤﴾ النحل ﴿﴾

MediaAmeerOffice

له نورو څومو نړيوالو پوښتنو ته ځوابونه
دا چې په ځانګړي توګه د اسلامي اړخونو په اړه

علي باباير / AliBapir

علي باباير / AliBapir

archive.org/details/@alibapir

علي باباير / AliBapir

www.alibapir.net

English - عربي - ګوډي

ډاکټر ډاکټري مهکته ښي له مير

www.alibapir.net

پیشکش بی

بہ ہممو ئہوانہی، کہ ھہولدهدن بہ
قوولیٰ لہ کتیبی بہرپزو بہ پیزی خوی
پہرومردگار تیگہن، تاکو بتوانن پیہوہ
پاہند بن، پاشان بہہوی پیوہ
پاہندبوونیہوہ کامل بنو تیگہن.

MediaAmeerOffice

AliBapir / علی بابیر

AliBapir

AliBapir / علی بابیر

archive.org/details/gashhapiir

AliBapir

www.alibapir.net

AliBapir / علی بابیر

ئەم نامىلكەيە

ئەم نامىلكەيە دەقى ئەو وتارەيە، كە لە كۆپىدا بە ناوونىشانى
 مەلاى گهوره كۆيمو تەفسيرمكەى و چەند سەرنجىك كە لە پۇزى
 ۲۲ / ۱۰ / ۲۰۱۰ بەرامبەر ۱۴ ذوالقعدة ۱۴۳۱ كۆچى لە ھۆلى سەنتەرى
 حىكمە لە شارى ھەولپىر پېشكەش كراو پاش ھىئرانە^(۱) سەر كاغەزو
 سووكە دەستكارىيەك بەم شىۋمىيەى لىھاتەو.

شاينى باسىشە كە قەسەردن لەبارەى تەفسيرمكەى جەنابى
 مامۇستا موھەممەدى جەلىزادە، ناسراو بە (مەلاى گهورە) وە،
 كارىكى ئاسان نىھو زۇر ھەلدەگرى، بەلام وەك گوتراو: ((ئەوھى
 ھەمووى ناكرى، واز لە ھەندىكىشى ناھىئىرى))، ئىنجا منىش لە
 سۆنگەى ئەوھو، كە تەفسيرمكەى مەلاى گهورەم لە بەرگەوہ بۆ
 بەرگ خويندوتەوہو بە وردىي سەرنجەم داوہ، بۆيە دەتوانم بلىم:

ئەم وتارە ھەرچەندە لەچاۋ تەفسىرىكى دە (۱۰) بەرگىدا
 كەم و كورتە، بەلام تا راددەمىكى باش جەوھەرو نىۋمپۇكى باسو
 بابەتەكانى خستۆتە پوو و، فىكرو تىگەيشتى مەلاى گهورە لە دوو
 توپى لىكدانەوھى ماناى ئايەتەكانى قورئاندا، بۆ گەلىك بابەت و
 مەسەلەى گرنگ و ھەستىار پوونكر دۆتەوہ.

(۱) لەلەين براى بەرپۇز دىسۆز كاك مەلا بىلال قەلادزمى بووہ، خوا پاداشتى
 بىداتەوہ.

هيوادارىشم لە چاپى دووهمى تەفسىرەكەى مەلای گەرەدا
سەرچەم ئەو تىببىنى و سەرنجانەى، كە لەبارەى چۆنىەتى چاپكران و
دیزاين و... ھتەى ئەم تەفسىرەدا خستوو ماننە روو سووديان
لئومەربگىرى^(۱).

سبحانك اللهم وبحمدك أشهد ألا اله الا أنت أستغفرک وأتوب اليك

٦ جمادى الاولى ١٤٣٢ ك

٩ نیسانی ٢٠١١ز

هەولێر



(۱) شایانى باسە كە برايانى نووسىنگەى تەفسىر بۆيان باسكردم، كە كاتى خۆى ئەوان
بەتەمەى چاپكردنى تەفسىرەكەى جەنابى مەلای گەرە بوونو، زۆر بەشپۆمەیهكى
پێك و پێك تاپپو دیزاينیشیان كردوو، بەرگێكى جوانو جۆرە كاغەزێكى باشیان
بۆ داناو، بەلام دواى بەبێ ئاگادارى ئەوانو، ئاوا بە كەم و كووڕپیهوه چاپو
بلاوكرامتەوه.

www.alibapir.net

ده‌ستیگ

الحمد لله رب العالمين و صلى الله تعالى وسلم وبارك على حبيبنا و شفيعنا و قائدنا و مقتدانا محمد إمام المتقين وقائد المجاهدين وآله أجمعين من الصحب والقراة والأزواج والتابعين لهم بإحسان الى يوم الدين.

به‌پێزان!

وهك له ناوونیشانی کۆرپه‌که‌ماندا دیاره، خوا پشتیوان بێ بابته‌که‌مان بریتیه له باسی ئەو ته‌فسیره ناوازمیه‌ی، که مامۆستای ناودار مامۆستا مه‌لا محمەدی جه‌لیزاده ناسراو به مه‌لای گه‌وره، نزیکه‌ی (۷۰-۸۰) ساڵ له‌مه‌ه‌وپێش ده‌ستی پێ‌کردوه‌و (۶۷) ساڵ له‌مه‌ه‌وپێش ته‌هاوی کردوه.

دیاره گه‌لی کورد هه‌ر له‌و پۆژمه‌وه، که خوا س‌بحانه و ته‌عالی- به‌هرمه‌ندی کرد له هیدایه‌تی ئیسلام، پۆلی زۆری بی‌نیوه له خزمه‌تکردنی ئیسلامدا، هه‌روه‌ک به‌هرمی زۆریشی وهرگرتوه له ئیسلام بۆ خۆپێگه‌یاندن و ناودارانێکی زۆرو زاناو پێشه‌وايانێکی زۆر له باومشی گه‌رم و پ‌ر سۆزی ئیسلامدا، له قوتابخانه‌و خوێندنگاکانی شه‌ریعه‌تدا، له‌نیۆ میله‌ته‌ی کورددا پێگه‌یشتوون و هه‌لکه‌وتوون، که بێگومان مه‌لای گه‌وره (مامۆستا مه‌لا موحه‌مه‌دی کۆیی جه‌لیزاده) په‌کیکیانه، که به‌ رای من مامۆستای گه‌وره له سه‌رده‌م و پۆژگاری خۆیدا، جگه له مامۆستا (بدیع الزمان/ سه‌عیدی نوورسی) په‌حمه‌تی

خوای لیبى هاوتای نه بوون، یاخود به دهگمهن، یاخود رهنکه ئیمه ناوو ناوبانگیمان پینهگه یشتیب، به لام له گهل نه وهشدا نهو زانا ناودارو پایه به رزه، نهك ههر مافی خوئی پینه دراوه له پرووی ناساندنی و چاپ و بلاوکردنه وهی به رهه مهكانی و به هره لیومرگرتیانیه وه، به لکه زۆریش پشتگوئی خراوه که مهترخه میی له بهرانبهردا کراوه.

جا نه وهی پالی به منه وه نا، که ئهم کۆره له باره ی مهلاى گهواره وه ببهستم، چهند شتىك بوو:

یهكهم: پاش خویندنه وهی تهفسیرهكهى مهلاى گهواره له بهرگه وه بۆ بهرگ و به وردیى، بۆم دهركهوت که به راستی نهو تهفسیره گهنجینه یهكى پیر له گه وههرو مروارییه وه، حه یفه ئاماژه به به شتىك له گه وههرو مروارییه كانی نهو خه زینه یه نهكړئ!

دووه م: راستکردنه وهی گهلێك بیروبۆچوونی هه لهو دوور له راستی له باره ی نهو که له زانایه وه، که به داخه وه نهك ههر خه لکی عه وامو ساد، بگره زۆرێك له نووسهرو رۆشن بیرانی شمان گێرۆده یان بوونه، که من به پێویستم زانی له دوو توپی ئهم بابته مدا نهو بیروبۆچوونه هه لانه به خه مه روو!

سییه م: وهك جیبه جیکردنی ئهرکی سهرشانم بهرانبهر بهو که سایه تی و زاناو پێشهوا بێنازه ی کورد، که له راستیدا بێناز بووه، چونکه به رهه میکی زۆر به سوودو گه وهره ی پێشکهش کردوه به نه ته وه که ی خوئی و به زمانى خوئی، که (۱۰) سالی ره به قی خایاندوه، به لام (۶۶) سال دواى کۆچی دواى خوئی به چاپ گه یه نهراوه!

دیاره بیگومانیش ناگونجی له وتاریکدا به ته‌واوی قسه له‌سه‌ر که‌سایه‌تی مامۆستای گه‌وره به تایبەت ته‌فسیریکی (۱۰) به‌رگی بکړئ و هه‌لبه‌سه‌نگیئرئ، به‌لام وه‌ک گوتراوه: ئه‌وه‌ی ئینسان فریای هه‌مووشی ناکه‌وئ، نابیی واز له هه‌مووشی بیئ (مالا یُنْزِرْکُ کُلُّهُ لَا یُتْرَکُ جُلَّةً). له‌سه‌ر ئه‌م بنچینه‌یه من ئه‌م بابەته‌ی خو‌متان پێشکەش ده‌کم، هه‌وئیش ده‌دم گرن‌گترین شت به‌لای منه‌وه که پێویست بێ له‌باره‌ی ته‌فسیره‌که‌ی مه‌لای گه‌وره‌وه بزانی، بیلیم.

شایانی باسیشه من له چوار ته‌وه‌ره‌ی سه‌ره‌کی‌دا باسی ته‌فسیره‌که‌ی مه‌لای گه‌وره ده‌کم:



تەوهرەى يەكەم

مەلای گەورەو تەفسیرەکەى

يەك: مەلای گەورە:

ناوى تەواوى: (محمد كورپى عبدالله كورپى اسعد كورپى عبدالرحمن كورپى عبدالله...) لە بنەپرەتدا خەلگى گوندى (بىگەلاس) پشدرن، سالى (۱۸۷۶ ز) لە دايك بوو و لە (۱۹۴۳) لە تەمەنى (۶۸) سالىدا لە كۆيە كۆچى دوايى كردو، وەك پيشترىش ئاماژەم پيدا بە پاي من لە پۇژگارى خۇيدا لەنيو گەلى كورددا مامۇستا مەلا سەعیدی نوورسى (بديع الزمان) لى دەرچى، زاناو شارمزاى وەك مەلای گەورەى كۆيە، يان نەبوون، يان زۆر دەگمەن بوون.

مەلای گەورە زانايەكى بىرقوول و گشتگىر بوو، چ لە بواری زانستە ئىسلامىيەكانداو، چ لە بواری زانستەكانى سەردەم و تەوژمە سياسى و فيكرىيەكانى پۇژگارى خۇيدا، بەراستى پياويكى زۆر چاوكراوو و بليەت و شارمزا بوو، وەك لە تەفسیرەكەيدا ديارە، هەلبەتە مەلای گەورە تەنيا خاومنى تەفسیرەكەى نيه، وەك لە برگەى دووهمى ئەم تەوهرمەيدا باسى دەكەين، بەلكو وێراى تەفسیرەكەى كۆمەلگەى كتيبي ديكەشى لە زۆربەى لقەكانى زانستى ئىسلامييدا نووسيون، بەلام بەداخووە ژمارمەكى كەميان نەبى بە چاپ نەگەيەندراون.

ئینجا وێپرای زانیاری و شارمه‌زایی فراوان، مه‌لای گه‌وره‌ی کۆیه‌
 خاوه‌نی عه‌قڵیکی ئازادو کراوه‌و جوړنه‌تیکی که‌م وێنه‌ش بووه‌، له‌
 گوته‌ی بیروپاو قه‌ناعه‌ته‌کانی خۆیداو وه‌ك له‌ قسه‌و
 هه‌لۆیسته‌کانیشیدا دیاره‌، مامۆستای گه‌وره‌ پیاویکی دیندارو ره‌وشه‌
 به‌رزو به‌ عیززه‌تو، له‌ هه‌مان کاتدا سه‌خاوه‌تمه‌ندو قسه‌خۆشو
 خاوه‌ن سه‌برو ته‌حه‌ممول بووه‌!

وه‌ به‌ پێچه‌وانه‌ی ئه‌وه‌وه‌، که‌ له‌لایه‌ن هه‌ندیك نووسه‌رو
 پۆشنیروه‌ وێنا کراوه‌، هه‌رچه‌نده‌ مه‌لای گه‌وره‌ پیاویکی زۆر
 نیشتیمانه‌په‌روه‌رو بۆ نه‌ته‌وه‌که‌ی دڵسۆزو به‌ په‌رۆش بووه‌، زۆریش
 دژی ئه‌فسانه‌و شتی په‌روپووج بووه‌، که‌ به‌ناوی ئیسلامه‌تیو
 به‌تایبه‌ت له‌ رێکه‌ی ته‌ریقمه‌تو ته‌سه‌وووه‌وه‌ کاتی خۆی هاوێته‌ نیو
 میله‌ته‌و په‌واجی پێدراوه‌، به‌لام له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌شدا مه‌لای گه‌وره‌ زۆر
 دوور بووه‌ له‌ ده‌مارگیریی نه‌ته‌وه‌یی (التعصب القومي)، زۆر دوور
 بووه‌ له‌ لاسایی کردنه‌وه‌و شوێنکه‌وته‌نی کوێرانه‌ی پۆژئاواو ئه‌ورووپاو
 په‌نابردنه‌ به‌ر عه‌لانییه‌ت! وه‌ك به‌ داخه‌وه‌ هه‌ندیك خه‌لك، که‌
 شتیان له‌سه‌ر نووسیوه‌ وایان وێنا کردوه‌، که‌ گوايه‌ مه‌لای گه‌وره‌ وه‌ك
 بۆلی رچه‌شکێنێکی عه‌لانییه‌تو پووکردنه‌ پۆژئاوا بووه‌، له‌نیو
 نه‌ته‌وه‌که‌یدا.

به‌ئێ مامۆستای گه‌وره‌ وه‌ك گوته‌م، زۆر دڵسۆزی گه‌لو
 نیشتیمانه‌که‌ی خۆی بووه‌، پیاویکی زۆریش په‌خنه‌گر بووه‌ له‌و
 واقیعه‌ی، که‌ تییدا ژیاوه‌، به‌لام هاوکات له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌شدا، زۆر
 ده‌ستگرتوو بووه‌ به‌ ئایین و رێبازی خواوه‌و هه‌ولیداوه‌ گه‌لو
 نه‌ته‌وه‌که‌ی به‌هۆی پیاده‌کردنی شه‌ریعه‌ته‌وه‌ کێشه‌و گرتنه‌

نەتەوهيى و سياسى و ئابوورى و كۆمهلايهتتیهكانى چارەسەر بکات،
 وەك هەموو زاناو پێشەوايهكى پەسەن و راستەقینەى دیکە، ئە یەكێك
 ئە شیعەرەکانیدا كە هەلقولای دەرروونیکی پر ئە تاسەو پەرۆشە،
 گوتووێهەتی:

چ بکەم چ بێم ئە تاوی کوردان
 ناگر دەگرێ دڵم لە دەردان
 چارە چیه! خودایە تۆ دەرزانى
 خۆت عالمى زاهیر و پنهانی
 ئەم زۆلمە قبوول ئەکەى خودایە
 ئەسڵا ئەمەلم بەکەس نەمایە
 لوتفى توو دەلجەئو پەناهم
 پوحمێكى بە کورد بکەى ئیلاهم!

هەلبەتە وەك ئە سەرمتاوە ناماژەم پێدا، من نامەوێ بە درێژی
 باسى كەسایەتیی مامۆستای گهوره بکەم، چونکە بێگومان ئێرەدا
 دەرفەتى ئەوەم نیه.

دوو: تهفسیری مهلاى گهوره

بەرلەوێ بچمە سەر باسى تهفسیرهكەى مهلاى گهوره، بە
 پێویستی دەرزانم سوپاس و دەستخۆشی ئاراستەى هەموو ئەوانە بکەم،
 كە بە شیۆمیهك ئە شیۆهەكان پۆلیان گێراوێ ئە خزمەتکردن و
 هێشتنەوهو چاپ و بلاوکردنەوهى كۆتیب و بەرەمەهەكانى مامۆستای
 گهورهى كۆییدا، هەم تهفسیرهكەى، هەم كۆتیب و نووسراوهكانى

دیکه‌ی، جا چ ئه‌وانه‌ی خۆیان به‌ قوتابی و فه‌قیی مامۆستا زانیوه، چ هه‌ندیگ له‌ خزم و نزیکانی، به‌تایبه‌ت مامۆستا مه‌لا عبدالقادی کانی ده‌ربه‌ندی و مامۆستا مه‌لا معصومی هه‌ورامی، له‌ خزمان و بنه‌مائمه‌که‌شی به‌تایبه‌ت (نه‌جیبه‌ خان) ی کچی مامۆستا خوا لیی خوشبی- که به‌ پێی قسه‌ی کاک (د.جه‌واد) گوپی مامۆستا مه‌لا حمدامین چۆم هه‌یدهری، ئه‌و خوشکه به‌رپژه‌ رۆژی سه‌ره‌کی گێراوه له‌ پاراستنی به‌ره‌مه‌کانی مامۆستای بابیدا.

هه‌روه‌ها سوپاس و ده‌ستخۆشییه‌کی تایبه‌تیش ئاراسته‌ی برای به‌رپژم (د.جواد مه‌لا حمدامین چۆم هه‌یدهری) ده‌که‌م، که نامه‌ی ماجسته‌یره‌که‌ی به‌ ناوونیشانی: ((محمد بن عبدالله الجلي (مه‌لای گه‌وره‌) و جه‌وده‌ العلمیه‌)) بووه‌و لیکۆلینه‌وه‌یه‌کی وردو بابه‌تیانه‌یه له‌باره‌ی که‌سایه‌تی و به‌ره‌مه‌کانی مه‌لای گه‌وره‌ی کۆیییه‌وه، خوا پاداشتی بداته‌وه‌و وێنه‌ی زیاد بکات.

ده‌رباره‌ی پێناسه‌ی ته‌فسیره‌که‌ی مه‌لای گه‌وره‌شه‌وه ده‌ئێم:

- ۱- ناوونیشانی ته‌فسیره‌که‌ی به‌م شیوه‌یه: «ته‌فسیری کوردیی له‌ که‌لامی خوداوهندیی» که له‌ سالانی (۱۹۳۳-۱۹۴۲) واته به‌ ده (۱۰) سالی ڕه‌به‌ق له‌ که‌رمه‌ی جه‌نگی جیهانیی دووه‌مدا ته‌واوی کردوه.
- ۲- ئه‌و ته‌فسیره له‌ سالی (۲۰۰۹) دا بۆ یه‌که‌م جار چاپ کراوه، واته: (۶۶) ساڵ پاش نووسرانی! هه‌لبه‌ته له‌سه‌ر ئه‌رکی جه‌نابی مام جه‌لال سه‌رۆک کۆماری عیراقی فیدرال چاپ کراوه، بۆیه پێویسته سوپاسی بکه‌ین، هه‌روه‌ها سوپاسی ئه‌و لیژنه‌یه‌ش ده‌که‌ین، که سه‌ره‌پرشتی ئاماده‌کردن و چاپکردنی کردوه، هه‌رچه‌نده به‌داخه‌وه -وه‌ک من له (ا)وه تا (ی) هه‌موویم

خویندۆتەو (تایپو دیزاین و کاغەزو بەرگ)ی تەفسیرەکی لە قەدەر تەفسیرەکی نیو کەم و کووپی زۆری تێدایەو بەراستی ناپێکە، ئەوەش کاریگەری سەلبیی ھەیە لەسەر باش نەخوینرانەو بەھەرە لیۆرنەگیرانی، کە ھیوادارم بەزووی چاپیکی شایستە بکریتەو کەم و کووریەکانیشی چاک بکړن، من ئامادەم نوسخەکی خۆم بەدەمە دەست ئەوانە، کە بەو کارە ھەڵدەستن، چونکە ھەلە چاپی زۆرم راست کردوونەو ھەندیک تێبینی و سەرنجی باشیشم لەسەر نووسیون، کە پێم وایە تەفسیرەکی دەوڵەمەندتر دەکەن^(۱).

۳- مەلای گەورە - پەحمەتی خۆی لیۆ- وێرای کتێبو سەرچاوەی زۆری دیکە، بۆ نووسینی تەفسیرەکی سوودی لەم تەفسیرانە بینێو، ھەڵبەتە وەك دواتریش ئاماژە پێدەکەین، کە مامۆستای گەورە زیاتر پشتی بە تیگەشتنی خۆی بەستووە بۆ قورئان، بەلام دیارە وەك لە تەفسیرەکیدا ئاماژەیان پێدەکات، بەھەری لەم سەرچاوانەش وەرگرتووە: ﴿الطبري، الرازي، الزمخشري، البيضاوي، النيسابوري، أبو السعود، الألوسي، محمد عبده، رشيد رضا، الطنطاوي﴾.

۴- ئامانجی سەرەکی مەلای گەورە لە نووسینی تەفسیرەکی وەك خۆی گوتوویەتی: ﴿ذاتاً من له تفسیر مقصدم (بعض)ه معانی خۆم (وجه)ی نظم و ارتباطی آیات و سورەتە، خوا بۆ لکمالی موفقمان بکات). ب، ۷، ص ۲۶۷.

(۱) ئەم رۆژدا لەسەر داواى خۆی، نوسخەکی خۆم بۆ براى بەرپۆرم دکتۆر جەواد نارد، بۆ چاپی دووەمی تەفسیرەکی سوودی لێوەرگیرن.

هەلبەتە ئەو كاتە شىۋازى نووسىن بە تايىبەتى ھى
مامۇستايان و زانايانى ئىسلام بەو شىۋمىيە بوود، پوونى دەكاتەو
كە مەبەستى لە دانانى تەفسىرەكەى زىاتر ئەو بىرۈبۇچوونانەى
خۇى بوود، لەگەل جۇرى تىگەيشتنى خۇى لە ئايەتەكان و
چۇنىمەتى پىكەو بەيوەستبوونى ئايەت و سوورمەكان.

۵- سەرمەتاي دەستپىكردى تەفسىرەكەى، ديارە مامۇستاي گەورە
بۇخۇى پوونى كردۇتەو، كە چەند گەنجىكى شارى (كۆيە)
دەچنە خزمەتى و بۇى پىشنيار دەكەن، كە تەفسىرىكى قورئان
بنووسى، كە ئەمەش ئەو دەگەينەن ئىنسان ھەرچەندە زاناو
شارەزا بى، پىۋىستى بە ھاوكارىي و ھاندان و پىشنيار و داوا
لىكردى خەلكى دى ھەر ھەيە، رەنگە ئەگەر ئەو كۆمەلە گەنجە
كۆيە نەچووبانە خزمەت مامۇستاو بۇيان پىشنيار نەكردبا،
ئىستا ئەو تەفسىرە نەنووسراپايە، ئەو لە پووى پووالەتتەو،
لە پووى مەنەوئىشەو مامۇستا بۇخۇى لە كۇتايى تەفسىرەكەيدا
ئامازە بە خەونىك دەكات، كە بۇتە ھۇى ئەو ھاندان بى
لەسەر دەستپىكردى تەفسىرەكەى، وەك لەوبارەو دەئى:

پىشنىق اقدام كردن لەسەر تەفسىر، شەوئ لە خەوما سى زات
يەك: جەنابى كىريائى، كە مەبەستى خوى پەرۈمردگار- يەك
(حضرة)ى پناھى، مەبەستى پىغەمبەرە ﷺ يەك باپىرە
گەورەم (ملا عبدالله ابن الجلي) لە گۆشەى (جەھەى) (غربى)
خەوشەى مالى راپوستا بوون، منىش لەو خەو لە ھۆدەى خۇم
لەسەر پشت درىزبوو بووم، تەماشى كىتىم ئەكرد، لە پەنجەرەو
ئەو (ذوات)انەم ھاتە بەر (نظر)، لە خۇشيان وتم: ئۇخەى

ئەوجار ھەر (اشکال) ئ لە قورئان، یان لە (حدیث) م بوو، راسا
مراجعی خواو پیغەمبەر ئەکەم، ھەلستام بۆ خزمەتیان بچم،
لەگەڵ ھەستان لە خەو ھەستام و بەخەبەر ھاتم، آملەم زۆر بوو
بۆ زانیی قورئان و حدیث، بە، ص ۷۲۶.

۶- ھەندێک تایبەتەندیی تەفسیرەکی مەلای گەورە:

۱/ زۆر ھەولیداو، کە ئایەتەکان پێکەو پەيوەست بکات، بەبج
پەنا بردنە بەر ھۆیەکانی ھاتنە خوار (اسباب النزول)، کە
جاری وا ھەیە بە بۆچوونی من لەویدا زیدەپۆیی کردووە.
ھەروەھا ھەولیداو سوورەتەکانیش پێکەو پەيوەست بکات.

۲/ تەفسیرەکی وێرپای رافەکردنی ئایەتەکان، ئاویئەھەکی باشی
واقیعی سیاسی و فیکری و کۆمەلایەتی و... ھتدی ئەو ساتە
کوردستان و عێراق و جیھانی ئیسلامیشە بەگشتی، بگرە زۆرجار
باسی پرووداو و گۆرانکارییەکانی وڵاتان و دونیاش دەکات لە
میانە ی تەفسیرکردنەکەیدا.

۳/ بۆ لێکدانەو ئایەتەکان زۆر پەشتی بە عەقل بەستووە
بەدەگمەن پەنای بۆ ھەرموودەو شوینەوارەکان بردووە، وە بە
بۆچوونی من- ھەست ناکرێ لە لێکدانەو ئایەتەکاندا
تەقلیدی کەسی کردبێ، بەئکو گەلێک جار رایەک ھەلەبژێری،
کە کەس پێشتر نەپگوتووە، یان ئەگەر گوترا بێش، پەنگە ئەو پێی
نەزانیبی، واتە بەبۆچوون و ئیجتیھادی خۆی بوو، کە بپگومان
قورئانیش بە درێزایی زەمان، بۆچوون و تیگەیشتی جیا جیا
ھەلەگری.

۴/ زۆر گرنگی داوه به به‌ستنه‌وه‌ی قورئان و پێنمای و یاساکانی به واقیعی ژبان و گوزهرانی کۆمه‌لگا که‌یه‌وه‌و، به چاره‌سه‌ری گیر و گرفت و کێشه‌و نه‌خۆشییه‌کانی.

۵/ شارمه‌زاییه‌کی باشی هه‌بووه له واقیعی سیاسی و فیکری و کۆمه‌لپه‌نتی کۆمه‌لگا که‌ی، هه‌روه‌ها ئاشنایی باشی به ته‌وه‌مه فیکری و سیاسیه‌کانی ئه‌وسا که‌ی ولاتانی ئیسلامی و دونیاش هه‌بووه.

۶/ زۆر ئاگاداری میژووی موسلمانان بووه، به‌ئگو شارمه‌زایی به میژووی جووله‌که‌و نه‌صه‌رانییه‌کان و کتێبه‌کانیشیان هه‌بووه.

۷/ ئه‌و واقیعه‌و ئه‌و هه‌لومه‌رجه خودیی و بابه‌تی (ذاتی و موضوعی)یه‌ی، که مه‌لای گه‌وره ته‌فسیره‌که‌ی تیدا نووسیه زۆر سه‌خت و دژوار بووه، چونکه له لایه‌که‌وه ئه‌وکاته عیراق و کوردستان و جیهانی ئیسلامیش به‌گشتی، له حاله‌تیکی زۆر ئالۆزو گرژو پر مه‌ینه‌ت دابوو، هه‌م به‌هۆی تازه کۆتایی پێهێنرانی خیلافه‌تی عوسمانیی له سالی (۱۹۲۴ز) به په‌سمیی و، هه‌م به‌هۆی هاتنه‌ پێشی سه‌رمتاو پێشه‌کییه‌کانی جه‌نگی جیهانی دووه‌مه‌وه.

له لایه‌کی دیکه‌شه‌وه مه‌لای گه‌وره دیاره هه‌ر له زوومه‌وه گرفتاری کۆمه‌لێک نه‌خۆشی و ئازار بووه، وه‌ک خۆی له چه‌ند هه‌سه‌یه‌کدا ده‌ربه‌رپوه، که ته‌عبیر له‌و واقیعه سه‌خته خودیی به‌ده‌که‌ن، که مه‌لای گه‌وره به په‌حمه‌ت بی تێیدا ژیاوه، ئه‌وه‌ش له‌کاتی ته‌فسیر کردنی ئایه‌تی: ﴿وَأَيُّوبَ إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الضُّرُّ وَأَنْتَ

ته‌وه‌ری دووهم:

**ئه‌و خاڵه‌ گرنگانه‌ی، که مه‌لای گه‌وره
له ته‌فسیره‌که‌یدا جه‌ختی له‌سه‌ر کردوونه‌وه**

دیاره ئهم ته‌وه‌ره‌یه زیاتر ئامانجی سه‌ره‌کی بابته‌که‌ی منه، هه‌لبه‌ته وه‌ك له سه‌ره‌تاشه‌وه باسم کردو ئاگره‌پی خۆم کرد، زۆر زه‌حمه‌ته سه‌رجه‌م ئه‌و باسو بابته گرنگانه به‌خه‌رنه‌ روو، که مه‌لای گه‌وره -په‌حمه‌تی خوای لێبێ- له ته‌فسیره‌که‌یدا داکوکی له‌سه‌ر کردوون، به‌لام من به‌گوشراوی و به‌ ئاماژه‌ کردن و به‌ به‌لگه‌هێنانه‌وه‌ی قسه‌کانی خۆی، ئهم (١٥) خاڵانه‌م هه‌لبه‌زاردون و به‌ گرنگتر هاتوونه به‌رچاوم:

یه‌که‌م: خوا به‌ یه‌کگرتن (التوحید) و دژی شیرک و بیدعه‌ت و
ئه‌فسانه‌ بوون:

ده‌توانم بڵێم: ئهم بابته‌یه‌ داکوکی کردن له خوا به‌ یه‌کگرتن و ته‌نیا خواپه‌رستن، وه‌ دژایه‌تیکردنی شیرک و بیدعه‌ت و ئه‌فسانه، ته‌وه‌رمو سوپه‌گه‌ی سه‌ره‌کی ته‌فسیره‌که‌ی مامۆستای گه‌وره‌یه - په‌حمه‌تی خوای لێبێ-، وه‌ زۆرتهرین بایه‌خی پێدراوه‌و باشترین پانتایی بۆ ته‌رخان کراوه، که بێگومان قورئانی‌ش بۆ خۆی هه‌ر وایه‌و به‌زۆری هه‌ر له‌و چوارچێوه‌ی خولگه‌یه‌دا ده‌خولیته‌وه، جا مه‌لای

گەورەش لە کاتی تەفسیری هەر بابەتێکدا، کە باسی خوا بە یەكگرتن (التوحید) دەکات قسە لەسەر دینی و ناماژەش بە واقعی کوردەمواری ئەوساش دەکات، بۆ وێنە لەوبارەو بە سەرئێکی چەند قسەیهکی مامۆستا بەدین:

* لە تەفسیری ئەم ئایەتە: ﴿... فَسُبْحَنَ اللَّهُ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ

﴿٢٢﴾ الأنبياء﴾، واتە: پاکیی بۆ خۆی پەرورەدگاری عەرش، لەوێ کە ئەوان دەستی دەکەن، دەڵێ: (سبحان الله صوفیه له گەڵ ئەو بورهانی عقلی و قورئانی، دەرچەق بعضی ذواتی موهومی خۆیان ئەلێن: (لَوْ خَلَّتْ لَطَلَبَت) ^(١)، دەک نغزو بێ، ئەگەر دوام و نظامی پەکی لەسەر غەیری خوا کەوتبێ! إلهی ئەو چ بوو؟ بەناوی ولایە ئەو شرکە ظاهرە کوو کەوتە ناو عالەمی اسلامی؟! بێ، ص ١٢٣.

دیارە مەبەستی مامۆستای گەورە هەندێک لە ئەهلی تەصەووفە ئەوانە، کە زۆر پڕۆپیان تێدا کردو، ئەگەرنا تەصەووفی پابەند بە قورئان و سوننەت و شەریعەتەو، دوورە لەو تێپەراندن و بەزایەدان (إفراط و تفريط)ە.

* هەروەها لە تەفسیری ئایەتی: ﴿... لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا

فَاعْبُدُونِ ﴿٢٥﴾ الأنبياء﴾، واتە: بێجگە لە من هیچ پەرستراو نین، تەنیا بەندایەتی بۆ من بکەن، دەڵێ: (تەنها عبادەتی خوا بکەن

(١) پانی: ئەگەر جیهان ئەو کەسە پان کەسانە تێدا نەمێنن زۆر زوور دەبێ و

عباده‌تی غیری نه‌و مه‌که‌ن، نه‌مما نه‌وه نه‌گۆڤن! ته‌ماشای نه‌که‌ی
له‌به‌ر ده‌ستی ذاتی پائه‌وه‌ستی خضع الرقاب نواكس الأبصار
منه‌یی دوا‌یی نه‌گه‌رپه‌ته‌وه پاشه‌وپاش تا بزر نه‌بی نه‌ئین، نه‌مه
عبادمت نیه! خلاصه‌ که‌سی ته‌ماشای احوالی ملل بکا جزم دین
نه‌و شرکی الوهیه و ربوبیتی له نیو ملیونان دا هه‌یه، له زه‌مانی
جاهلیت نه‌بووه! ب، ص ۱۲۶.

(ملیون) واته: خاومن دینه‌کان له مسوومان و جووله‌که‌و
نه‌صرانیو...هتد، دیاره بیگومان ئیستاش نه‌و جوړه حاله‌تانه
هه‌ر هه‌ن له‌نیو هه‌ندیك له نه‌هلی ته‌سه‌وو‌فی دهرچوو له
شیرازه‌ی شه‌ریعت، که به شیوه‌یه‌ک مامه‌له‌و هه‌تسوکه‌وت له‌گه‌ل
هه‌ندیك له شیخ و برا گه‌ورمه‌کانیان ده‌که‌ن، که ده‌بی نه‌و
مامه‌له‌یه له‌گه‌ل خاودا بکری! وه‌ک چۆن خوا دمفه‌رموی:
﴿...وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ﴾ (البقرة ۲۳۸)

واته: بۆ خوا به‌ ملکه‌چی پاره‌ستن، به‌لام هه‌ندیك له‌وان نه‌و
شیوه‌ پاره‌ستنه‌ی که ده‌بی بۆ خوا بی، بۆ غه‌یری خاوی ده‌که‌ن،
دیاره مامۆستای گه‌وره‌ ره‌خنه‌ له‌وه ده‌گری، هه‌لبه‌ته‌ له‌وباره‌وه
زۆر شتی دیکه‌ باس ده‌کات.

دووه‌م: پابه‌ندیی به‌ قورئانه‌وه:

بۆ وینه‌:

* له ته‌فسیری نه‌و ئایه‌تانه‌ی که خاوی په‌رومردگار له سه‌ره‌تایانه‌وه
دمفه‌رموی: ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَى عَبْدِهِ الْكِتَابَ وَلَمْ يَجْعَلْ لَهُ عِوَجًا

﴿الكهف﴾ هەندى قسەى زۆر نەستەق دەكات دەربارەى شوپنكەوتنى قورئان، دەلى: (قورئانى كرىم نەمەتى فوق الثعم، هادي الأمم، مايهى سعادتى حياتى دنياو آخرە، منبعى اصولى اعتقادات واحكام، عباداتو معاملاتو سياسەتى پاك و مدنيەتى فاضلة، كتابى ئىلاھى، رسولى ئىلاھى، ئەبى بى مەيل و موحابا بى، راست و پەوان، بى خوارەكەو پىچەكەى تعصبى قومى و امتيازى اقارب و تەرجىحى قوم و خۆيش بى...باسى وحى ئىلاھى بۇ نەل ئەكات، واتە قورئان باسى ئەو دەكات، كە چۆن وەحىى بۇ ھەنگ ناردەو- كەلامى ژنى سوورمەو مەبەستى پى قسەكەى مەلىكەى (سبا) و ئىشارەتى مېرووى، كە فائىدەى تىابى بە وەحى ئەنیرى بۇ پەسولى خۆى، كەوابى: ئەو كەتابە فى نەسە كامەلە...

حقاً قورئان كەتابى زۆر خاوينە، دوورە لە خرافات و أمورى تافهەو غىر معقوله، لە تورات ئەلى: وینە دینیتەو، سەرنجى ئەو قسەیهى تەوہرات بەدەو بەراوردى بکە ئەگەل قورئان، ئىنجا گەورەى قورئانت بۇ دەردەكەوى: خوا ئەمرى کردە مووسا بە بەنى ئیسرائیل بلى: ھەر صاحب مالى ئەگەر مەکن نەبوو بە دوو مالاں حیوانى بکوژنەو، بەردەرکەى خۆیان بە خوينى پى پرشین، ئەمن شەوى دیم ضربە لە میسریان دەدەم، ئەولادى بکریان دەکوژم چ ھى ئىنسان چ ھى حیوان واتە مندالى نۆبەرەیان - تا ئەو دەرکەى بە خوين پشابى بزەنم ھى ئیومیەو نەچمە نۆو بە خانووى میسریانم لى نەگۆرى!

جا بزەنە قسەیه چەند چرووکە! ئەمەزکە ئەو كەتابە بەناوى كەتابى مقدس ترجمە و اعلان ئەكەن، بزەن قورئان نەمەتە بۇ

سائيرى رسل، كه لهو نهوعه تهبريهيان ئەكا، ئەفهرموى: كتابيان تحريف كراين. ب ۵، ص (۲۵۲، ۲۵۳).

* هەر لهوبارموه له تهفسيرى ئەم ئايهتهدا كه دمفهرموى: ﴿اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا...﴾ (الزمر) واته: خوا باشترين فهرموودهى ناردۆته خوار، دهئى: (محقق بزانه بۆ حياتى روحى، نزولى قورآن كهلى له باران بۆ حياتى مادى نافع تره، ئەگهر بكهويته ناو دلت، ئەيكا به ينبوعى حيكمت لهويڤا بۆ اطرافى بدن انهارو جداولى دى-واته پرووبارو جوگهلهكان- انواعى مختلفه له علوم له فضائل و شرف و ناموس و غيرۆو رهميلى كريمانه و رحيمانه له نفس و هيكلى انسان شين ئەكا، شمري بۆ انام، دهرئهخا. ب، ۸، ص ۲۲۶.

ههئبهته وتهكانى مامۆستاي گهوره زۆربهى وشهو (مفرده)كانى عهرمبين، بهلام پيموايه كه له سياقى قسهكان لىي تيدمگهن، بۆيه پيويست ناكات تهرجهمهى بكهمهوه.

* هەر دهربارهى پابهنديى به قورئانهوه له تهفسيرى ئەم ئايهتهدا كه دمفهرموى: ﴿كُتِبَ عَلَيْكُمُ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةُ...﴾ (البقرة) دهئى: (لاى من وايه نهوهى بينى دوو بهرگى مصحف نووسراوتهوه، هيچ منسوخ نيه، بهئى بهعضى احكام به طبيعتهى حال رائهوهستى، بهلام الى الابد بى حكم ناميئى، بۆيى حضرهتى رسول و يارانى گوزيئى-واته هاوهلانى ههلبژاردى- ئەو ئايهتانهيان هيشتۆتهوه تاوهكو پۆزى خۆى بۆ ئۆممەت بهكاربى. ب، ۱، ص ۲۰۳.

دياره من بۇ خۆشەم قەناعەتم ھەر وايە، ھەلبەتە يەكەم كەس
لە توپۇزمەوانى قورئان كە گوتوويەتى؛ قورئان ھىچ ئايەتتىكى
تېدا نىيە، كە مەنسوخ بىو كارى پېنەكرى، (أبو مسلم
الأصفهاني) بوو، ھەلبەتە مەنسوخ بەو مەفھوومەى كە ئىستا
باو! مامۇستاي كۆپەش ھەمان قەناعەتى ھەبوو، وە زانايانى
پېشىن كە وشەى (نسخ)يان بەكارھىناو، ھەندىكيان بە ماناي
حوكمىك كە گشتى (عام)و تايبەت (تخصيص) كراو، يان پەھا
(مطلق)يەو بەنددار (مقيّد) كراو، بەو مانايە بەكارىانھىناو.

* ھەر دەربارەى قورئان مامۇستاي گەورە دەلى: (گەلى جار
وتوومە: ئەبا علمای گرام دوو فقە تدوين بکەن خاصە احکامى
سیاسیەو اداره، يەكئ بۇ زەمانى عىززەت، يەكئ بۇ زەمانى
زىلت!...) ب، ص ۶۸۴.

ھەر دەربارەى (نسخ) دەلى: خوا - سبحانه و تعالى - بۇ وئە: لە
قورئاندا دەفەرموى: ﴿لَكَرْدِيكُمْ وَلِي دِينٍ ۝۱﴾ الكافرون ﴿كَاتِيكَ، كە
تۇ بى دەستەلاتى -دياره لە گەرمەى جەنگى جىھانىى دوو دەمدا ئەوہى
گوتو، جگە لەم حوكمە: ﴿لَكَرْدِيكُمْ وَلِي دِينٍ ۝۱﴾ الكافرون ﴿،
بەرانبەر بە كافران جى دىكەت لە دەست دى؟! ئايا دەتوانى
﴿...وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً ۝۳﴾ التوبة ﴿، جىبەجئ
بەكەى؟، جا دەلى: ئەمەيان نەسخ نەبۆتەو، بەلام جارئ حوكمەكەى
پادەوہستى، تا ئوممەت دەستەلاتى پەيدا دەبۆتەو، ئەو كاتە كارى
پېدەكرى!

سییه‌م: جه‌خت‌کردنه‌وه له‌سه‌ر زانسته و هۆشیا‌ریی:

* له ته‌فسیری ئهم ئایه‌ته‌دا که ده‌فه‌رموئ: ﴿... إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ﴾ (٤) الرعد، واته: له‌مه‌دا چه‌ند نیشه‌نه هه‌ن بۆ که‌سانیک، که عه‌قلیان هه‌بن، ده‌ئێ: (ئه‌وی بۆ ئییه‌ لازم بێ به‌که‌لکه‌مان بشێ: خوایه، شه‌ریعه‌ته، طبیعه‌ته، به‌ایمان به‌ وحدانیه‌تی خوا له ئه‌ساره‌تی مطلق نه‌جاته‌مان ئه‌بن، به‌ایبای شه‌ریعه‌تی خالصه‌ مطه‌ره‌ نظامی حیا‌تمان چاک ئه‌بن، به‌ ایستخدامی طبیعه‌ت نه‌قی زۆر له‌ مخلوقاتی خوا ئه‌بینین، آسار دهرئه‌خه‌ین، ایختراع زۆر ئه‌که‌ین، به‌ سیاره‌و طیا‌ره‌ ئه‌چین بۆ هه‌ج بۆ زیاره‌تی رسولی که‌بریاء له‌کۆل حنده‌رحۆی حوشر ئه‌بینه‌وه، حاصلی به‌ علم و عمل ترقی ئه‌که‌ین، ئه‌که‌ر بێ‌نامووسی ئه‌وروپایی لی‌مانگه‌پێ، به‌شه‌ره‌ف ئه‌زین، به‌شه‌ره‌ف ئه‌مرین، به‌شه‌ره‌ف زیندی ئه‌بینه‌وه والسلا‌م. ب، ص (٥٠، ٥١).

دیا‌ره زانیویه‌تی ئه‌وروپایی و ئه‌وانه‌ش که به‌دوا‌یان ده‌که‌ون، زۆر بێ‌نامووسی بلا‌وده‌که‌نه‌وه‌و په‌واجی زۆری پێ‌ده‌ده‌ن!

* هه‌ر له‌سه‌ر زانسته و هۆشیا‌ری له ته‌فسیری ئه‌و ئایه‌ته‌دا که ده‌فه‌رموئ: ﴿... كَرَّ أَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ﴾ (٧) الشعراء، واته: چه‌ند په‌وه‌کی به‌پێ‌زو به‌ به‌ره‌مه‌مان له زه‌ویدا شین کردوه، ده‌ئێ: (...حقاً ئییه‌ مهنونی ئه‌و به‌خا‌انه‌ین ئه‌و لی‌کۆله‌ره‌وانه‌ که تعقیبی احوالی ئه‌و کا‌ئاته‌ ئه‌که‌ن آسارمان بۆ دهرئه‌خه‌ن، ئییه‌ له‌به‌ر ترکیباتی نه‌وی ئاگامان له ترکیباتی گونی نیه. ب، ص ٣٠.

عِلْمی طبیعت علمی خودایه ... قال و قوله گشتی هه‌یاه!

چوارهم: وحدت و يه‌کريزي:

له تهفسیری ئەم ئایەتەدا کە دەفەرموی: ﴿وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ
تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ...﴾ (آل عمران ۱۰۵)، دەلی: (یهك
فكرو یهك دل و یهك زیانو یهك غایه بن، وهك جووو دیانان مهبن،
به دروی: (اختلاف امتی رحمة) – واته: راجیایی ئوممهتم پهحمهته،
دیاره شتیکی وا به ناوی پیغه مبهرموه ﷺ دهگوتری، که بیگومان
فهرموودهی ئەو نیهو له پرووی (سند)هوه (صحیح) نیه، واته بهوه
هه ئهه خه له تین – هه ئهه خه له تین، مه ئین ئەوه قسهی رسولی

خودايە، ئەبى ھەر بىتەجى! ذاتا ئەو نوعة مفسدانه بوون لىيان تىكداين، ھەر ئايەتتە پۈۈچىكى اجتماعى تىدابوو بە حدىتى درۇ ھەئەستى خۇيان پۈۈچەكەيان برد... - راستە زۇرجار ھەرموودەي لاوازو ھەئەستراو، كە قورئانى پى تەفسىر دىكرى ماناكەي دىكوژى- ئىمە دىمان و ئەبىننن عالەمى ئىسلامى لە چ عظمة و شكۆھو سەربلندى پۈۈيان لە مسرەتى ظفر وەك ئاقتابى عالەمى تاب ئەدرەوشا - ئاقتاب، واتە: خۇر، پۇژ- سەبەب بە ئختلاف چىيان لىيات سەرشۇر پەنگ تلخ چاو حىز ژىردەست ئەسىر زبان درىزى دەستكورت! ب، ص(۱۰،۱۱).

ھەئەتە دوایى باس دىكەم، كە مامۇستای گەورە زمانى زىرو تىژە، واش پىدەچى، كە عورق ئەوگات جى ئەو جۇرە تەعبىرانەي تىدا بووبىتەو! ھەر بەو موناسەبەو، دەلى:

ئەگەر عىززت دەوئ ھەستە بە ھىمەت

بە فىكرو سەبرو تەدبىرو كىاسەت

ئەبى مىللەت ھەموو يەكەن لەگەل يەك

لە ئەربابى قەلەم تاخاومنى چەك

پىنچەم: خۇپاراستن لە بى دىنى و لاسايىكردنەوئى بىگانه:

سەرنج بىدن بە پىچەوانەي ئەوئى، كە بۇ مامۇستای گەورەي كۆيە ھەئەستراو، كە گوايە يەكەم كەس بووہ پەواجى داوہ بە جۇرىك لە عەلانىيەت و سىكۇلارىزم و لاسايىكردنەوئى پۇژئاو و ئەوروپا، نەخىر بەپىچەوانەي ئەوئەو دىبىننن، بۇ وئە لەوبارمە:

* له تهفسىرى ئەم ئايەتەي قورئاندا كە دمفەرموى: ﴿...قُلْنَا هُمُ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ﴾ (الأعراف ١٣١)، واتە: پێمان گوتن بىن بە مەيموونى زەبوون و پەسوا، دەئێ: (موسلمانى ئىستا عجايبى!) قەسەيى لە عالمى طبيعى اوووى بيبەن ببيستن. دەر حال قبوولى ئەكەن! ئەمما ئەگەر حكەمى لەو نەزىكتر لە رسولى نقل بكەى، بپروا ناكەن! گوايە ئەوانە فەيلەسووف. ب. ۳، ص ۲۷۱.

هەروەك ئەو دەر دە عەلمانىيەتەي، كە ئىستا هەيە ئەو جۆرە غەرب زەدەگىيە، ديارە هەر لەو كاتەو كەوتۆتە نيو كۆمەلگا كەمان!

* هەر لەو بارەو لە تهفسىرى ئەم ئايەتەدا: ﴿...وَعَلَّمْنَاهُ مِن لَّدُنَّا عِلْمًا﴾ (الكهف ۶۵)، واتە: لە لایەنى خۆمانەو زانیاریيەكى تايبەتمان فيركردبوو، دەئێ: (..ئەوانەي كەمى ئەبنە منەوومر — رۆشنبیر. بەجاری لە دین دەرئەچن، بە سفاقت گوناكردن. مشغول ئەبن، سەد خۆزى خوندەوار نەبان بۆ خوشيان و بۆ (امة) يش قازانجتر بوو، مهلاى چاكيش كەمن، يان نەمان، ئەوى هەيە لەبەر فقيرى چى بێ ناكەى، خوا خواپەتى لقە نەكەى دەستكەوى، بيكا بە قوتى لا يموت. ب. ۱، ص ۱۰.

شەشەم: كوردایەتى و چارەسەرى كێشەى كورد لە پوانگەي مهلاى گهوره:

هەلبەتە ئەم دێرە شیعەرى جەنابى مهلاى گهوره زۆر بەناوبانگە كە لەو بارەو دەئێ:

ههتا دهمرم لهبو كوردان دهنالم

عيلاجيان چۆن بكهم هاوار به مالم!

* له تهفسيرى ئهم نايهتهدا: ﴿...وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظّٰلِمِينَ ۝٧﴾

الصف ﴿﴾، دهلى: (كورديش لهسهر ئهم تهفرمه بويته ئاردى ناو درى -درك- (قابل)ى يهكگرتنيان نيه، چاره (اتحاد)ه، لهگهه عرمب لهگهه تورك لهگهه ايران، به شرطي بقاى لوغەتو به بعضى عنعناتى قومی تضيقيان نهكهن بو تعريبو تتركو تفریس - واته به مهرچيك عهرمبو تووركو فارس ليگهريڻ كورد به زمانى خوئ بدوئو به دهمارگيرى نهتهومى نارههتيان نهكهن و نهپانكهنه هاوولاتى پله دووو سى، وه ناچارپان نهكهن و تهنگيان پى ههئنهچنن لهپيناو كردنيان به عهرمبو تورك و فارس!.

ئهگەر انصاف بكهين ههموومان موسلمانين، رابطهى دين كافيه بو تاليفى بين، ايمانى پاك شيرازه بهندى چاكه. ب. ۱۰، ص ۹۰. واته: ئهگەر ههموو گهلانى موسلمان به ههموو شيومو رهنكو زمانهكانيهوه لهگهه ئيسلامدا راست بكهين بهسه بوئهوهى پيكمانهوه ببهستى!

* ههر لهوبارمده له تهفسيرى ئهم نايهته : ﴿...إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ ۝١١ الرَّعْدُ﴾، دهلى: (يهكى له سهرامهدانى دزمى -ریش سپيانى عهشيرهتى دزمى- لىمى پرسى: ئيمه لهم ذلته نجاتمان ئهبي؟ وتم بهلى نههما به شرط:

اولا: جمعى لى رىجالى سىياسە، تام السىياسە.

ثانىا: جمعى لى ملایانى حقاظى روحى اسلامەتى، پاش تىصفىە لى اخلاط و موادى ردىە.

ثالثا: جمعى مخترع خاصۋە لى اسلحەدا، جمعى دەست لى و نەرزە گىرکەن محصولى نباتى و معدنى بەدەست خەن، لى و (خزانە)، لى و (دفائنە) طبعىة بە خۇپاى نەروانەكەوتە دەست اجانب والا دىھا تىنى ئەكەين! بە، ص ۵۷.

واتە پىم گوت: بەو سى مەرجه ئىمە مىللەتى كورد لى و دەرەسەرى و سەرگەردانىيە پزگارمان دەبى: پىاوانىكى سىياسى مشورخۇر، كە بە راستى سىياسەتمەدار بن، ئەگەل كۆمەللىك زانای ئىسلام كە باش لى ئىسلام شارمزا بن لى پرووى قورئان و سوننەتەو، نەك لى پرووى ئەوۋى تىكەل بە قورئان و سوننەت كراو، وە كۆمەللىك خاوەن پىشەى شارمزا، ئەوانە ھەموو يەك بگرن، دەتوانن لى و مىللەتە پزگار بکەن، كە بىگومان زۇر جوانى لى حالى بوو!

ھەوتەم: خىزان و ئافرەت:

شتىكى مەشھوورە كە مامۇستاي گەورە يەكەم كەس بوو كچى خۇى (نجىبە خان)ى ناردوۋ بۇ قوتابخانە، كە بىگومان وەنەبى شتىكى خراپى كردبى، چونكە لى ئەسلدا ھەولدان و پەيداكردى زانىارى (طلب العلم) ھەرمانى خواو پىغەمبەرى خوايە ﷺ، بەلام گرنىگ ئەوۋىيە بە راستى زانىارى بى و بە ھىچ شىۋمىيەك دىن و پەوشتى چاكى لى بەرانبەردا نەدۇرېندى، كە زانىارى و زانست بۇخۇى ئىنسان ناچار نىيە بۇى دەستبەردارى دىن و ئەخلاق بى،

به‌ئکو عیلمی راسته‌قینه‌ و! له ئینسان ده‌کات، دین و ئه‌خلاقی هه‌بی و که‌سایه‌تی خۆی به‌پاریزی!

* له‌وباره‌وه له ته‌فسیری ئهم ئایه‌ته‌دا که ده‌فه‌رموی: ﴿...إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا﴾ (٣٢) الأحزاب، ده‌ئ: (با هه‌موو عاله‌م بزانی ژن له نظر دینی ئیسلام زۆر محترمه (حجاب‌ی بۆ (حفظ‌ی حرمه‌ته وه‌کی شووشه‌وات له‌ناو صندوق داده‌نری، تا به سه‌لامه‌تی بگاته چی، ژن ئه‌ومنده به حرمه‌ته دینی ئیسلام به ملیۆنی لیره‌ پئی نادا ژنی به‌ پروتی رقص و سه‌ما بکا له‌به‌رچاوی خه‌لکی، سه‌یری ئه‌ورووپاییان بکه‌ن هه‌لیاننه‌په‌رپنن وه‌ پئیان ئه‌ئین: سیدات، تمام! به، ص: ٦.

* هه‌روه‌ها له ته‌فسیری ئهم ئایه‌ته‌ی، که ده‌فه‌رموی: ﴿...وَلَا يَذَرِكْنَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا﴾ (٣١) النور، واته: با جوانی خۆیان ده‌رنه‌خه‌ن، مه‌گه‌ر ئه‌وه‌ی به‌ عاده‌ت ده‌رده‌که‌وی، ده‌ئ: (ئه‌ورووپاییه‌کان په‌کیان به‌ نامووس و شه‌ره‌ف نه‌که‌وته‌یه، خۆی له ولاتی، ژنی له ولاتی، له‌کن دۆست و احبابیان بۆ سیاحه‌ت ئه‌چی، به‌لام له‌سه‌ر مسرح به‌و نوعه‌ سفوره‌ رقص ئه‌کا پاره‌ په‌یا ئه‌کا، گۆر هه‌له‌که‌ینه‌ عبدالله بن سلول ئه‌مه‌رۆ پۆزی تۆ بوو بوو بای به‌ مسرح چی پارته‌ په‌یا ئه‌کرد، ئه‌ی امة! به‌ قسه‌ی او‌رووپاییان هه‌له‌مه‌خه‌له‌تین! له‌به‌ر سفوری هه‌کذایی پۆزی چه‌ند وقائع و وقائع‌ه‌دا. به، ص: ١٦٩.

مامۆستای گه‌وره‌ جوانی گوته‌وه‌ قسه‌کانی زۆر به‌جین، بیگومان له ئه‌نجامی ئه‌و هه‌موو به‌ره‌للایی و بی‌به‌ند و باری و دا‌رووخانی

رەوشتەدا چەندەھا (وقائە)، كە دەبىي بچىتە بەردەم دادگاۋ، (وقائە)
شتى ناشىرىن، كە ناچىتە دادگا پروودەدات!

هەشتەم: گرنكى پەرورەدە:

* لەوبارەو لە تهفسىرى ئەم ئايەتەدا كە دەفەرموى: ﴿يَا أَيُّهَا

الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ...﴾ (٦)

التحریم ﴿﴾، دەئى: (حقیقە اساس لە تربیەى افراد هەلدەستى،
افراد بىتربىە بن، شراب خۆرو قومارکەرو دواى هوای نفس
بکەون (تدبیر المنزل) کوو ئەبى؟ واتە چۆن مائ بەرپۆوەدەچى-
(نفوس) بىتربىە بىتدبىرى جماعەتى یەنى سیاسەت کوو
ئەبى؟ قانونى دولى زۆر غلطن، ذاتا ئەوەى واضعى قانونە خۆى
مىلى منحرەفە! ب ١٠، ص ١٦٤.

راستە دەئى: ئەگەر خەلك پەرورەدە نەكرى، ومزعى سیاسى هیچى
بەسەر هیچەو نەبى، هەموو دەبىتە گەندەل چىو بەرتیل خۆرو دز،
ئینجا دەئى: زۆرجار ئەوەى قانونەكە دادەنى، خۆى پىشیللى دەكاتو
لئى لادەدات، جا دەبى قانونەكەى چۆن دابنى!

نۆیەم: گرنكى فەرمان بە چاكەو نەهى لە خراپە:

* مهلاى گهوره پرحمەتى خواى لىبى- لەبارەى ئەم فەرەزە
گهورهیهى ئیسلام فەرمان بە چاكەو پىگىرى لە خراپەو، لە
تهفسىرى ئەم ئايەتەدا كە دەفەرموى: ﴿يَبْتَغِ أَقْرَبَ الصَّلَاةِ وَأْمُرْ
بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ...﴾ (١٧) لقمان ﴿﴾، دەئى: (نویژ بۆ اكمالى

نفسی خۆی، امر به چاکه‌و نه‌هی له خراپه‌ بۆ (اکمال)ی غیر، توحید راسی معروفانه، شرک مدارى منکراته، امة به امر به معروفو نهی له منکر نه‌بی‌تێ، حسناتیان زۆر ئه‌بێ سێنات که‌م، ئه‌گه‌ر ترک کران، هه‌ر که‌سێ سه‌گه به‌ره‌للایه ئه‌بێ ئه‌وه‌ی بیکا ئه‌یکا. ب، ۷، ص ۱۵۲.

بۆچوونی مامۆستای گه‌وره زۆر جوانه ده‌لێ: لهم ئایه‌ته‌دا که‌ خوا له‌سه‌ر زمانى لوقمان فه‌رمان به‌ کو‌ره‌که‌ی ده‌کات: ﴿يَبْنٰی اَقْرَ الضَّلٰوَةِ وَاَمْرًا بِالْمَعْرُوفِ وَاَنَّهُ عَنِ الْمُنْكَرِ...﴾ (۱۷) لقمان، نوێژ بۆ ئه‌وه‌یه، که‌ خۆی ته‌واو بکات، فه‌رمان به‌ چاکه‌و پێگه‌ری له‌ خراپه‌ش بۆ ئه‌وه‌یه که‌ غه‌یری خۆی ته‌واو بکات و بژاری بکات و چاک و پاکی بکات، ئینجا ده‌لێ: خوا به‌ یه‌کگرتن (التوحید) سه‌ری هه‌موو چاکه‌یه‌که‌، هه‌روه‌ک هاوبه‌ش بۆ خوا دانان (شرک) یش بناغه‌و ما‌ک و می‌کرو‌بی هه‌موو خراپه‌یه‌که‌، پاشان دیا‌ره ئوممه‌تى ئیسلامی به‌ فه‌رمان به‌ چاکه‌و پێگه‌ری له‌ خراپه‌ ته‌واو ده‌بێ و ده‌مینێته‌وه‌، به‌لام ئه‌گه‌ر ئه‌وه‌ نه‌ما شیرازه‌ی ده‌بچرێ!

ده‌یه‌م: ئیمان و کرده‌وه‌ی باش له‌ یه‌ک جیا نابنه‌وه‌:

مامۆستای گه‌وره زۆر جه‌خت له‌سه‌ر ئه‌وه‌ش ده‌کاته‌وه‌، که‌ ئیمان به‌ بێ کرده‌وه‌ی چاک نابێ، دیا‌ره منیش له‌ کتێبی (ئیمان و عه‌قیده‌ی ئیسلامی) دا، که‌ (۶) به‌رگه‌ زۆر به‌ درێژیی باسم ئه‌وه‌ کردوه‌، وه‌ له‌ راستیدا ئه‌وه‌ی مو‌رجینه‌کان (المرجئه) له‌نیو ئوممه‌تى ئیسلامیدا په‌یدایان کرد، دهردی‌کی زۆر کوشنده‌ بوو، واته‌ ئه‌وه‌ که‌ ئینسان هه‌ر

كە گوتى؛ ئيماندارو مۇسلمانم، ئىدى تازە ئەو ئيماندارو مۇسلمانە!
كە بەداخەو زۆر كەسى خۇ بە مۇسلمانزان بەو قەسو بۇچوونە
قەپۇك و دوور لە راستىيە ھەلخەلەتاون، كابرە ھىچ ناوونىشان و
دروشمىكى ئىسلامەتى لەسەر نىەو، لە ھىچ شىكىدا ناچىتەو سەر
ئىسلام و ھىچ حىسابىك بۇ ئىسلام ناكات، خۇشى بە مۇسلمان
دەزانى! كە خوا خىرى مورچىنەكان نەنووسى ئەوان ئەو فىكىرو
بۇچوونەمان داھىناو پلاويان كەردەو، كە كەردەومان لە ئيمان
دواخت، بۇيە پىيان گوترا (المرجئة)، واتە: (ارجئوا العمل عن
الإيمان)، جا مامۇستاي گەورەش زۆر دۇى ئەو فىكىرەيەيە بۇ وئە:

لەوبارمە لە تەفسىرى ئەم ئايەتەدا كە دەفەرمۇي: ﴿كُلُوا وَاشْرَبُوا
هَنِيئًا بِمَا أَسْلَفْتُمْ فِي الْأَيَّامِ الْخَالِيَةِ﴾ (الحاقة، دەئى: (وہ لہ حەقىقەتى
حالىدا ئيمان بى (عمل)ى (صالح) فىلسى نايەنى، كەوايى كەسى
ئيمانى بە خواوئەندى بى شريك بى، وە بزائى (رسول)ى بە ھەقە،
وہ پۇزى جزا ھەيە (مع هذا) پۇچى لە گوناھان، وەك ئەو وايە
چاوى ساغ چ نەبىنى! بلىم چى؟ ئەگەر ئيمان ئيمان بى، صاحبى
بۇ چاكە سوق ئەكا، لە بەدىي ئەيگىرپىتەو. ب. ۱۰، ص. ۲۲۸.

كە بىگومان وايە، ئەگەر ئيمان ئيمان بى بەرھەمەكەي لە
خاوەنەكەيدا دەرەمكەي.

يازەيەم: چۈنەتى جىبەجىكرەنى شەرىعت:

مامۇستاي گەورە كۆيە وەنەبى بىرى لەو نەكەردىتەو كە
شەرىعتى خوا چۆن پىادە بكەي، چۆن وئەت و كۆمەلگا بە
شەرىعت چاگاسازى و پاگاسازى بكەي!

له ته‌فسیری ئه‌م ئایه‌ته‌دا که ده‌فه‌رموئ: ﴿أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ شَرَعُوا لَهُمْ مِنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنْ بِهِ اللَّهُ...﴾ (٦١) الشوری: واته: یان چه‌ند هاوبه‌شیکیان هه‌ن، که له‌جیاتی خوا به‌بێ مۆله‌تی خوا، به‌رنامه‌یان بۆ دادمه‌نن.

ده‌ئ: (چاره‌ی قانونی مکه‌ل وائمه‌بێ، که عرضه‌ کردینه: له مذهبی اسلامی هه‌ر مسأله‌یه‌ی اوفق وارفق بێ- واته‌ گونجاوو نه‌رم بێ بۆ حاالی خه‌ئک- بۆ (انتظام) ی انام (روح) ی حیاتی اجتماعی تیابێ بۆ تعالی و تنزه‌ سو‌قی امه‌ بکات- واته‌ بۆ به‌رزێ و پاکی پال به‌ ئومه‌ته‌ی ئیسلامیه‌وه‌ بنێ- له‌ هه‌ر مذهبی بێ (قید) ی بکه‌ن، قانونی دێته‌ حصو‌ل: اتم، اکمل، انفع، ادوم، اعم، محکم- واته‌ قانونیکی ته‌واو، به‌سوود، به‌رده‌وام، گشتی، به‌هێز- ئه‌توانین بڵیین: ئه‌مه‌ شه‌ریعه‌تی اسلامییه‌ و کاملة‌ والا هه‌ر مذهبی به‌ ته‌نێ ته‌واو نیه‌ جزئیکه‌ له‌ ته‌واوی شه‌رعی احمدی. به‌، ص٢٨.

هه‌له‌به‌ته‌ مه‌به‌ستی پێ ئه‌ومه‌یه‌، که به‌ هه‌موو مه‌زه‌به‌که‌ن ئینجا ده‌توانین بڵیین هه‌موو فیه‌قی ئیسلامیی پیکدینن، ئه‌گه‌رنا شه‌ریعه‌ت ده‌قه‌کانی قورئان و سونه‌ته‌، به‌لام هه‌موو مه‌زه‌به‌که‌ن و راوبۆچوون و ئیجتیه‌اداتی زانیان ئه‌و فیه‌قه‌و فه‌هم و تیگه‌یه‌شتنه‌ پیکدینن، که ده‌توانین بڵیین: ئه‌و تیگه‌یه‌شتنی موسلمانانه‌ ده‌رباره‌ی قورئان و سونه‌ت! به‌لام شه‌ریعه‌ت خودی قورئان و سونه‌ت! خوا له‌ مامۆستا مه‌لا عبدا‌لکریم) ی (مو‌درس) یش خو‌شبی که‌ گاتی خو‌ی به‌شیکی له‌ فیه‌قی مه‌زه‌بی شافیعی ناونا‌بوو: شه‌ریعه‌تی ئیسلام!!

جا مامۆستای گه‌وره‌ ده‌ئ: ده‌بی قانون به‌و شیوه‌یه‌ دا‌بنری، واته‌: نا‌گونجی و مزعی کۆمه‌لگا به‌ مه‌زه‌به‌ییکی دیاریکراو، ته‌نیا به‌

ئىجتىھادى چەند زاناو شەرعزانلىكى دىيارىكراو بەرپۆەبجى، بەلكو دەبى بۇ بەرپۆەچوونى ولاتو كۆمەلگا، زانايانى ئىسلام كۆبىنەو دە بزانن كام ئىجتىھادو راوبۇچوونە گونجاوترە ئەوۈ ھەلبىزىردىو رېكبىخىرئو بىكرىتە قانئون.

دواز دەيەم: طەرىقەت و تەسەووف:

بەراستى مامۇستاي گەورە تىرى خۇى زۆر ئاراستەى طەرىقەت و تەسەووف دەكات، بەلام دەبى لىمان تىكنەجى مامۇستا مەبەستى لەو طەرىقەت و تەسەووفە كە رەخنەى لى دەگرئ، ئەو جۆرميانە كە لە شىرازەى شەرع چۆتە دەرىو بۆتە دىنىكى سەربەخۇ، ەك ئەوۈى كە ھەندىك جۆرو شىۋە عىبادەتى جىاجىاو سەربەخۇى ھەيە، بەزم و پەزم و شتى تايبەتى خۇى ھەيەو پېرىش كراوۈ لە شىرك و بىدەعت و ئەفسانەو خۇرافىيات، ەك لە قەسەكانىدا دەيىنن، ئەگەرنا مامۇستا - رەحمەتى خواى لىبى- زۆر ەسفى پىاوانى ھەلگەوتووى ئەو بوارە دەكات، لەوانە مەولانا خالىدى نەقشەبەندى و كاك ئەحمەدى شىخو چەندىن شىخانى دىكەى سەردەمى خۇى، بۇ وىنە:

* لە تەفسىرى ئەم ئايەتانەى سوورەتى (الفتح) دا: ﴿قُلْ لِّلْمُحَلِّفِينَ مِّنَ الْأَعْرَابِ سَتُدْعَوْنَ إِلَى قَوْمٍ أُولَىٰ بَأْسٍ شَدِيدٍ...﴾ (الفتح ﴿١٦﴾)، دەلى: ﴿وہ (كذا) مەولانا خالە، كە ماىەى إفتخارى كوردانە طرىقەى نقشى ھىنا نىو كوردان، زەمانى وى زۆر باش بوو، حتى ملايەكى ەك باپىر (ملا عبدالله العلى) ىم وە مەلای وەكى (ملا يحيى) ى مزوورى، طرىقيان لى وەرگرتو لە بەرەكەت غايە مستفید بوون، اما زۆر نەچوو تىكىاندا كەوتە دەستى نا اھلان جەلايان خصوص

شەدەلەيى بەجارى لە شىرازەى دىن و شەپەفو نامووس و غىرەتى بەشەرىي دەرچوون، ناوى كوردیان لەكەدار كرد، بە، ص ۲۱۱.

هەلبەتە مامۆستای گهوره لە تهفسیرهكهیدا زۆر باسی شەدەلەيیهكان دەكات، واتە شیخ عبدالکریم و مامە پەزاو ئەوانە، کە لە راستیدا شتی وایان داھێناوە زۆر سەرسۆرھێنەرەو هیچ پەيوەندى بە دین و ئیسلامەتییهووە نەبوووەو نیه!

وہ لەبارەى شەدەلەيیهكانەووە شت زۆر، بۆى بەپێزمان كاك (د.جواد ملا حمدامين چۆم حەيدەرى) لەو كتیبەى، كە نامەى ماجستێرەكهيهتى بە ناوونیشانى (محمد بن عبدالله الجلى -مەلا گهوره- وجهوده العلميه)دا بە درێژى باسى هەلۆیست و بۆچوونى مامۆستای گهوره دەكات، دەربارەى ئەو جۆرە بەناو طەریقەت و تەسەوووفەى، كە لە نێو شەدەلەيیهكانەووە سەرى هەلداو، پاشان بۆ شوێنانى دیکەش چوووە.

* ھەر لەبارەى طەریقەت و تەسەوووفەو لە تهفسیری ئەم ئایەتەدا

كە دەفەرموى: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَحْرِمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ...﴾ (المائدة ۸۷)

دەلى: (دین لە ئێوە تربیەى نفس و تزکیەى ئەوى) (تعذیب و تذلیل)ى ناوى، صوفیەى ئیمە هەلخەلەتان بە پەھبانیەتى مسیحى بۆ دینی ئیسلام زۆر زەرەر بوو، شتی خوێش بخۆو بخۆو، ژن بێنە، ئەولاد بەخیو بکە، اما لای الإیجاب روح و اولاد مال و نفس و نفیس، لە پێى خوا صرف بکە) بە، ص ۷.

واتە: ئەوانەى زۆر پابەند نەبوون بە شەرىعتە و چاك تىگەيشتوو نەبوون لە قورئان و سوننەت لە ئەھلى طەرىقەت و تەسەووڤى لاى خۇمان كەوتنە ژيەر كاريگەريى گۆشەگيريى (الرهبانية) ى نەصرانىيەكان، مامۇستاي گەورە جوانى لى تىگەيشتوو، بۆيە دەلى: ژن بېنە، منداڵ بەخۆ بکە، شتى خۆش بخۆ و بخۆد، بەرگ و پۆشاکى جوان و چاك لەبەر بکە، بەلام ئەگەر پيويستى کرد پرووح و مال و منداڵ و هەرچى هەتە لە شتى بەنرخ لە بېناوى دىنى خوادا بيبەخشە!

* ھەر لەوبارەو دە تەفسىرى ئەم ئايەتەدا: ﴿قُلِ اللَّهُ يُجِيبُكُم مِّنْهَا وَمِنْ كُلِّ كَرْبٍ ثُمَّ أَنْتُمْ تُشْرِكُونَ﴾ (٦٤) الأنعام، واتە: بلى ھەر خوايە كە لەو بەلایەو ھەر بەلایەكى دیکەش دەربازتان دەكات، دوايىش ھاوبەش بۆ خوا دادەنێن.

شتىكى خۆش دەگيژتەو دەلى: (ئەو سائە كە بۆردومان كراين - واديارە جەنگى جيهانىى دووهم بوو بى - اول رۆژ لە كۆيە احوال و شەندەم مشاھدە کرد اول نوبە ھەئەھاتين لە ھەيوان بۆ ژيەر كۆشك، يەكئ ئەيوت: يا غوث يا غوث و غاردى ئەدا - مەبەستيان بە (غوث) شىخ عبدالقادرى گەيلانىيە، پەحمەتى خواى لىبى، كە ھەر بۆ خۆى وشەكە ھەلەيە، چونكە ئەووى لە فريای داماوان دىو (غياث المستغيثين) بە تەنيا ھەر خوايەمن وتم: يا غوث يا غوثى چى پى ئەوى، ئەمەرو خويشى شىخ عبدالقادرى گەيلانى - لەگەلمان با ھەئەھات و بۆ كوني خۆى ئەشاردەو!

دوایی ئه‌و قسه‌ گه‌یشته‌بووه (سید شیخ محی الدین) خودا عافوی بکا- دیاره شیخیکی ناوداری هاوچه‌رخه‌ی خۆی بووه- فه‌رموو بووی: فلان زۆر بی مبالاته‌ چۆن ئه‌و نوعه‌ قسه‌ دمرباره‌ی (غوٲ) نه‌کا!

ئه‌ویش له‌ گوندی (ناصر ئاغا)ی ئه‌شکه‌وته‌ی هه‌بوو سه‌به‌ینی و ئیواره‌ که‌ طیاره‌ بۆ سه‌ر کۆیه‌ ئه‌هات، له‌و ئه‌شکه‌وته‌ی خۆی ئه‌شارده‌وه‌، پاشی به‌ینی‌ک ملاقاتمان کرد، پیم وت: تۆش (محی الدین) له‌ عه‌ینی خانه‌دان‌ی -نازناوی شیخ عبدالقادی گه‌یلانی (محی الدین) بووه‌، واته‌ تۆش هه‌ر له‌ هه‌مان بئه‌ماله‌ی پیغه‌مبه‌ری ﷺ - بۆچی له‌ ئه‌شکه‌وته‌ی پشیلان خۆت ئه‌شارده‌وه‌؟ پیغه‌مبه‌ر له‌به‌ر قورمیشیان هه‌لات له‌ (غار) خۆی شارده‌وه‌، مع‌اته‌ نه‌ طیاره‌مان هه‌بوو، نه‌ بۆمبا، ئایا تۆ (غوٲ) له‌ پیغه‌مبه‌ر به‌ زیاتر ده‌زانی؟ به‌ به‌ردی بریندارو ددانی شکا! غوٲ به‌ر بۆمبا بکه‌وی زه‌مری پێ ناگا! (ب ٢، ص ٨٢).

* هه‌روه‌ها له‌ ته‌فسیری ئه‌م ئایه‌ته‌دا، که‌ ده‌فه‌رموی: ﴿وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُمْ بِمَا ضَرَبَ لِلرَّحْمَنِ مَثَلًا ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ﴾ (١٧) الزخرف، واته‌: ئه‌گه‌ر یه‌کی‌کیان مژده‌ی پێدرا به‌وه‌ی که‌ به‌ وینه‌ هیناویه‌ته‌وه‌ بۆ خوا- ده‌یانگوت: فریشه‌کان کچی خوان، واته‌ ئه‌گه‌ر مژده‌ی پێدرا، که‌ کچت بووه‌ - ده‌موچاوو پوخساری تاریک ده‌بوو و رقی هه‌لده‌ستا.

ده‌لی: (شخصی هه‌بوو گێژو وێژ زاتی- په‌حمه‌تی لیبی- فه‌رمووی: واته‌ شیخیکی ناوداری ئه‌وکاته‌- لام وایه‌ ئه‌وه‌ (ولی)یه‌، وتم: ئه‌گه‌ر که‌سی بلێ: ئه‌وه‌ براه‌ تۆیه‌ پێت خۆشه‌؟

فەرمووی: نا، وتم: ئەدی خوا کوو رازی ئەبێ بۆی: ئەوێ (ولی) خوایه؟! ب، ٩، ص ٦١.

بە راستی قەسەیهکی زۆر جوانە، تۆ کە سێکت پێ ئەوێ نەوێتەوێ بە شایستە ئەوێ نەزانی بۆین: ئەوێ براتە، چۆن پێت ئەوێ دەرۆشێتەوێ بە شایستە ئەوێ دەرانی، کە بۆین: ئەوێ دۆستی خوایه؟!.

هەلبەتە وەك ئامازەم پێدا مامۆستای گەورە زۆر بەرپۆز و تەقدیرمەوێ باسی مەولانا خالیدی نەقشبەندی و کاک ئەحمەدی شیخ دەکات، بۆ وێنە ئە شوێنێکی تەفسیرەکەیدا باسی ئەوێ دەکات، کە (مەلا ئەحمەدی کۆر) یەکیێ بوو ئە مامۆستایانی شاری کۆیە پیاویێکی زۆر صالح بوو بە پێی ئەوێ کە مامۆستا زۆر لێی رازی بوو، جارێک ئەو مەلا ئەحمەدە بۆ مامۆستای گێراوەتەوێ دەلی: ئە کاتی گەنجیتیمدا ئە سلیمانی بووم پۆژێک هاتە دێم ئایا دەبێ ئیمان و کردەوێ ئێمە بە چ تەرازوویێک هەڵدەسەنگێندرێ، ئیمان و کردەوێ پێغەمبەرە (عليهم الصلاة والسلام) و دۆستانی خواش هەر بەو تەرازووێ هەلبەسەنگێندرێ؟ دەلی: چووم بۆ دەشت و ماومێک ئە دەرودەشت مامەوێ بۆم ئیشکال بوو، وادیارە حالەتیکی وەجیدی پووحیی بەسەردا هاتوو، دەلی: دوايی هاتم ئە مەجلیسی کاک ئەحمەدی شیخ دانیشتم، کاک ئەحمەد گوتی: ئاشەوان شێلم و زێر چۆن بە یەك تەرازوو هەڵدەکێشێن؟!

دەلی: منیش شەرمم لێکرد، وەك بۆی زانیویەتی کە خوای پەرورەگار ئەوێ خستۆتە دێی کاک ئەحمەدەوێ، جا ئەوێ مامۆستای گەورە وەك جۆرە کەرەمەتیێ ئە کاک ئەحمەدەوێ دەرپێتەوێ.

شتىكى دىكە ھەر لە كاك ئەحمەدمو دەگىر پتەو كە لە بابى
 روويداو، واتە لە (مامۇستا مەلا عبدالله)ى بابى مەلای گەورە، دەلى:
 بابم گوتى: لەگەل كاك ئەحمەد پىكەو بووين لە بەغدايە، ديارە
 ھاوتەمەن بوون، دەلى: ئەو شتى دەنووسى و دەيگوت: مەلا عبدالله
 تۆش ھاو كارىم بكەو پىدا بچۆمو بۆم پاك نووس بكە، دەلى: ھەموو
 جارى منىش شتەكانم بۆ دەنووسىنەو ھەلەى پىزمانىي (قواعد)م
 لى دەگرت، دەلى: جارىك زۆر خۆى بە شتىكەو ماندوو كر دبوو،
 گوتى: مەلا عبدالله ئەگەر زىرەك و نازاى پەخنەم بۆ ئەو بگرە! واتە
 ھىچ ھەلەى قەواعىدىي تىدا نىە، دەلى: منىش تەماشام كرد ھەر لە
 لا پەرمەك چەند پەخنەيەكم لىگرت و گوتم: قوربان ئەومتا فەرموو
 ئەو چەند پەخنەيەك، ئەويش گوتى: كاكە تۆ چاوت لە من تىزترە
 دەنا ئەوانە ھەلە نىن و حىسابى ناكەم، دەلى منىش گوتم: قوربان نا
 ئەو شتىكى دىكەيە، گوتى: چىە؟ گوتم: ئىنسان عەيىبى خۆى
 نابىنى، بەلكو غەيرى خۆت عەيىبەكان باشتەر دەبىنى!

دەلى: كاك ئەحمەد ماومىەكى باش گىراو گوتى: بەخوا مەلا
 عبدالله راست دەكەى ئىنسان عەيىبى خۆى نابىنى! مەبەست ئەو دىە
 مەلای گەورە ئەو بەسەرھاتە، وەك وەسفى كاك ئەحمەدى شىخ و
 پىاوانى گەورەى طەرىقەت و تەسەووف نامازە پىدەكات، لە
 تەفسىر مەكىدا.

سىز دەيەم: پەخنە لە وەھابىيان:

ھەلەبەتە ئەو كەسانەى ئەم پۆزگارەدا پىيان دەگوترى: سەلەفىي،
 ئەو كاتە زياتر ھەر پىيان گوتراو وەھابىي، جا سەير ئەومىە كە

مامۆستای گەورە ھەر بۆخۆی لە لایەنی ھەندیک مەلایانەو بە
ومھابی ناومزد کراوە! وەك لە شیعرێكدا دەڵێ:

مەلا گەر بێ و بێ: نابێ و مھابی

دەلێن ئەو فاسیقە بۆتە و مھابی

ومھابییشیان بە جۆری کردووە تەلقین

ومھابی یانی: بێ ئایین و بێ دین

مامۆستای گەورە بۆ خۆی تۆمەتبار بوو بەوێ کە و مھابیە،
بەلام پەرخە دەگرت ئەو زانایانە کە لە سعودیە بوون، ھەتھە
زیاتر بە زانایانی ئەوئ گوتراوە و مھابی، واتە ئەوانە کە
شوێنکەوتوو (محمد بن عبدالوهاب) بوون، نەك بەو مەفھوومە
کە ئێستا بەکار دەھێنرێ!

لەوبارمەو لە تەفسیری سوورمەتی (التکائر)دا دەڵێ: (خۆزی ملای
ومھابییان تۆزئ ھاتبانە سەر عقل بە چاوی اعتبار تەماشای
احوالاتی حاضرمیان کردبا، لەبەر لاپەرە کاغەزی روایات محروم
نەبان لە مطالعەى صحائفی ایام! ملای ئەو عصرە بان، نەك ملای
سێزدە قرن پێش ئەمڕۆ، قیدی سوننەت و بدعەتیان لەسەر قواعدو
نوامیسی إدارەى ملك و حفظى مملکت و إدامەى عز و سلطنەتى
إسلام، ھەلگرتبا..). ب. ١٠، ص ٦٣٥.

بەرپراستی مەلای گەورە باش لە مەسەلەکە تیگەشتووە، بێگومان
بیدعەت لە عەقیدەو عیبادات دایە، جا تەماشای ئێستا مەکەن بەئکو
کاتی خۆی کە ھێلى شەمەندەفەریان بردووە بۆ ئەوئ، زانایانی سعودیە
گوتووینە: ئەو بەیدعەتە! ھەروەھا وێنەى فۆتوگرافیى و ھەرجى
ئامیرو دەزگای تەکتۆلۆژیایە بە بیدعەتیان دانامووە کتێب و نامیلکەیان

لەسەر نووسیوە، دوایی زانیانی میسر بەرپەچیان داوێهوە، جا لەو سەرۆبەندەدا بوو جەنابی مەلای گەورە دەلی: خۆزگە ئەوانە تۆزێک ھاتبەنە سەر عەقل و مۆتالەعی کتێبان، بێئاگای نەکردبان لە مۆتالەعی ڕووداوەکانی ڕۆژگار، وە قەیدی سوننەت و بیدعەتیشیان لەسەر مەسەلەی ھۆکوم و سیاسەت و ئیدارە و وڵات و کۆمەلگا لابردبایە، چونکە بێگومان ئەو لە بازنە دەستکراوی (مباح) دایە! وە بۆ زانیاریتان مەلای گەورە زۆر بەپێزەوہ باسی (ابن تیمیە) و (ابن القیم الجوزی) دەکات پەحمەتی خۆیان لێی، دەشڵ: پێموایە لە مەلای کوردان من یەکەم مەلام کتێبەکانی (ابن تیمیە)م خۆیندبێتەو!

پەخنەش دەگرێ لە (ابن الحجر الھیتمی) خاوەنی کتێبی (تحفة المحتاج) کە شەرەزان (فقیہ) یەک بوو، نەک (ابن حجر العسقلانی) فەرموودەناس (مخلف)، دەلی: (ابن الحجر الھیتمی) خوا عەفووی بکات بە فەقێ (ابن تیمیە) ناشێ کەچی فەتوایەکی داوہ کە بەو ھۆیەوہ ھەرچی مەلای کوردەوارییە مەحروومی کردوون لە مۆتالەعو سوودومەرگرتن لە کتێبەکانی (ابن تیمیە)، کە زانیایەکی زۆر بلیمەت و موعتەبەر بوو!

چواردەم: پەخنە لە مەلایان:

بۆ وێنە:

* لە تەفسیری ئەم ئایەتەدا: ﴿فَلَمَّا آتَتْهُمْ مِّنْ فَضْلِهِ بَخِلُوا بِهِ وَتَوَلَّوْا وَهُمْ مُّعْرِضُونَ﴾ (٧٦ العنكبوت)، بەسەرھاتی (ثعلبە) دینی، کە ھەلبەتە لە ڕووی (سەند)یشەوہ یەھیز نیە، گواہ لە سەردەمی

پېغەمبەردا ﷺ كاتابرايەك بەناوى (ثعلبە) پېغەمبەرى خوا ﷺ
 دوعاى دەولەتمەندىيى بۇ كردوهو دەولەتمەند بووه، دوايى زەكاتى
 نەداوه، ئىنجا لە سەردەمى (ابوبكر) و (عمر)دا خوا لايان پازى
 بى زەكاتى لى وەرنەگىراوه، بەھەر حال بەسەرھاتەكە درېژە، جا
 مامۇستاي گەورە باسى ئەو دەكاتو بەو بۆنەپەو دەلى: (سببى
 مىلي علماي دين بۇ فقرو زەد، استىلاي رەھبانيەتە، لايان واپە
 دەولەتمەندى موجبى غضبى خواپە عاقبەتى وخیمە، سەر
 ئەكیشیتە كفرو نفاق، بەلام لەو فكرە إصابەيان نەكردوه، دىنى
 اسلام لەگەل فقر ناژى، وە نەژى!...) بى، ص ۷۸.

ئەم شىعەرى مامۇستاش ھەر لەوبارمۇ بەناوبانگە كە دەلى:

ئەوەى دىناى نەبى دىنى زەمىفە

مەلا بى يا نە شىخ پاخود خەلىفە

مەدارى دىنو دىنا ھەر غىناپە

بلى: (الفقرُ فخرى) ئىفتىراپە

مەبەستى ئەومىيە شتىك دەگىرپنەو گواپە فەرمايشتى
 پېغەمبەرە ﷺ كە دەلى: (الفقرُ فخرى)، بىگومان ئەو شتىكى
 ئىفتىراپا ھەلبەستراومو ھىج (سند)كى نىيە، وە لەگەل پرووحى
 ئىسلامىش ناگونجى، وە فەقىرى بەلایەكە پېغەمبەر ﷺ لەگەل
 كوفردا پەناى لى بە خوا گرتوو، كە دەفەر موئ: ((اللهم إني أعوذ
 بك من الكفر والفقر)) رواه ابو داود و صححه الحاكم ، ووافقه
 الذهبي عن ابي بكر، واتە: خواپە پەنا دىنمە بەر تو لە
 فەقىرىو لە كافر بوون!

* ھەر دەربارەى رەخنەگرتن لە ھەندىك شتى مەلایان، لە تەفسىرى ئەم نايەتەدا: ﴿إِنَّكَ لَا تَسْمِعُ الْمَوْتِ...﴾ (النمل ۸۰)، باسى تەلقىن دەكات و دەلى: (امما ملای تلقىن خوین ئەومندە ئەشیرپىنى لەناو قبرى مردى گوپی لى ئەبى؟! من گەلى جار بە موسلمانان ئەلیم: ئەو (تلقىن)ە بۆ زىندییان زۆر باشە... ئەگەر (مؤمن) بى، بىخەمیشە جواب ئەداتەو، والا نەپەنەرى ئیمە ھايدەى نیه).
ب. ۷، ص. ۹۸.

زۆر راستە ئەو کەسەى بە زىندووپی و مەرىنەگرتبى، تازە دواى مردن لىت و مردەگرى؟! بىگومان نەخىر!

ھەروەھا کۆمەللىك شتى دىكەش لەسەر مەلایان دىنى و رەخنە دەگرى کە زۆر خویمان بەستۆتەو بە ھەندىك فەتوا و رابوؤچوون و فىقھى زانایانەو، کە بۆ کاتى خوێ چاک بوو، بەلام بە کەلگى ئىستا نایەو بۆ ئەم پۇژگارە نامۆیە.

بۆ وینە: رەخنە دەگرى دەلى: مەزھەبى ئىمام شافىعی - پەحمەتى خواى لىبى - سى شت لە نىو کورداندا دواى خست:

پەگەم: موقارەنەى نىیەت.

دووەم: دياربوون لە کرپن و فروشتن (بیع).

سێپەم: عەدالەت لە شاهیى گرى بەستى ھاوسەرگى (النکاح).

جا دواى دەلى: باشە مەزھەبىك نوێزى پىنەگرى، نىکاح و طەلاقى پى نەگرى و کرپن و فروشتنى پى نەگرى، چۆن لەنىو ناچى؟!

ھەلبەتتە ھەندىك فەتواۋىر زاناپانىك ھەبوون، كە لە راستىدا لە ئەسلى مەزھەبەكەشدا نەبوون، نەك لە ئەسلى شەرىعتىدا نەبوون، جا ئەو شەكسىزكى گەورە بوود، بۇ وئەنە: (مقارنة النية) مەبەست پىي چىە؟

من خۇم زۇرجار ھەندىك لە مامۇستايانم بىنيو، كە وەسومەسى زۇرى بۇ پەيداۋوۋە لەكاتى نوپۇز دابەستىندا، چونكە لە ھەندىك لە كىتەبە فىقھىيەكاندا ھاتوۋە دەلى: لە كاتى دەرپرېنى (ا)ى (الله) تا (رى) (اكبر) دەمى بە دلىدا بى، چ نوپۇزىكەو، چەند پكاتەو لەگەل كىي دىمەكى و چۇنى دىمەكى و، بۇ كىي دىمەكى! ئىنجا جارى وا ھەيە ئەو (مقارنة)يەى بۇ ناكى و ئەو ھەموو بەراۋردى بۇ ئەنجام نادى، بۇيە لىي دەمى بە دلىپراۋكى و وەسومەسە، بۇ خۇم مامۇستاي وامىدوۋە ھەر گوتوۋىيەتى: نىەتم ھەيە، نىەتم ھەيە، پەنجا جار گوتوۋىيەتى نىەتم ھەيە، نىەتمەكەى ھەر بۇ نەھاتوۋە!

وەك دەلىن: جارىك مامۇستايەك ھەر گوتوۋىيەتى: نىەتم ھەيە، نىەتم ھەيە، مامۇستايەكى دىكەى لەداۋە بوۋە، يەكسەر قۇلى گرتوۋە لاي بىردوۋ گوتوۋىيەتى: قوربان تۇ نىەتت نىە، من نىەتم ھەيە، ئىدى نوپۇزەكەى دابەستوۋە تەواۋ!!

يان بۇ وئەنە: دادگەرىي شاھىدىدانى كاتى مارەپرېن (عدالة الشهود)، گوتراۋە: دەمى شاھىد عادل بى، دوايى ناچاربوون گوتوۋىيەنە: دەمى خۇت تەقلىدى مەزھەب و فەتوايەكى دىكە بىكەى! دەجا خۇ ديارە عدالەتى رەھا (مطلق) ھەر لاي خۋاى پەرورەدگارە.

پازدهیه م: وریابوون له سیاسیه کان:

هه ئه به ته له وهدا نامۆزگاری مامۆستایان (مه لایان) دهکات، له و باره وه له تهفسیری ئه وه ئایه ته دا که دهفه رموی: ﴿... إِنَّ الْمُلُوكَ إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً أَفْسَدُوهَا وَجَعَلُوا أَعْرَاجَ أَهْلِهَا آذِلَّةً...﴾ (النمل ۲۴).

ده ئی: (له دسیسه ی سیاسییان به حذر بن، به و معدمیان هه ئه مه خه له تین، یه ک دوو رۆژان بۆ ناوداران به قهشمه ری حورمه ت ئه نوێنن بۆ احترامیان تۆ پێش ئه هاوێن تۆ پێش ده خه ن، اما زۆر ناچێ ئه یانکه نه ئه سیر، وه ک دزو پێگه ران چه پسیان ئه که ن، ره زیل و بی حورمه ت و مائۆیران...). ۷، ص ۸۰.

مامۆستای گه و ره پیاویکی خاوه ن ئه زموون (مجرّب) بووه، راسته زۆر له سیاسیه کان هه تا مه داری خۆیان به کابرا ساز ده که ن، به تایبه ت به مامۆستا و زانایان و ئه هلی عیلم، له خۆیانی نزیک ده خه نه وه، دواتر که ئیشیان پێیان نه ما یه کسه ر وه ک داری ناپیویست به دیواری هه ئیده په سیژن و دوا یی که س پێی نا ئی: مامۆستا خه لکی کو ئی؟ که له میژووی دوورو نزیک خۆماندا زۆر مامۆستا و مه لای ناودارمان بینین وایان لێهات و به و دمرده چوون! جا ده ئی: ناگاتان له و جوړه سیاسیه یانه بی هه ئتان نه خه له تین^(۱).

(۱) هه ندیک مه لا هه بوون رۆژو ئیعتباریک یاشیان له نیو مسو ئماناندا هه بوو، به ئام دوا یی خۆیان سووک و بجووک کرد، له بهر ئه وه ی به قسه ی مه لای گه و ره هاو وێنه کان پێیان نه کرد!

تەوهرى سىيەم:

ھۆكارەكانى پووكانەوہى موسلمانان و

بنەمايەكانى بوورژانەوہيان

با بزانيں لە پوانگەى مامۆستای گەورەوہ، ھۆكارەكانى بەجىمان و پووكانەوہى موسلمانان و ئوممەتى ئىسلامىي چىن؟ وە پاشان مەلای گەورە پىي وايە ھۆكارەكانى بوورژانەوہو ھەئسانەوہى ئوممەتى ئىسلامىي چىن و، موسلمانان چۆن بەرەو پىش دەچن و لەم واقعەى تىيەكەوتوون پزگارىيان دەبى؟

۱- ھۆكارەكانى بەجىمان و پووكانەوہ:

مامۆستای گەورە -پەحمەتى خواى لىيى- لە كۆتايى تەفسىرەكەيدا و لە تەفسىرى سوورپەتى (النصر)دا، ھۆكارەكانى بەجىمان و پووكانەوہى ئوممەتى ئىسلامىي و لەنيويشيدا گەلى كوردىش باس دەكات، ديارە بە چوار ھۆكار باسى دەكات كە بەپراستى جىي سەرنىجن، لىرەدا من دەقى وتەكانى خۆى دىنم، كە دەلى:

اولا: بە عمومى پوويان لە حسيات و طبيعەت وەرگىرا (ترك)ى فيكرو نظريان كرد، كەوتنە عالمى غيب و خيال و فرىن، عطاەلت و كسالت، لاى شيعە إمامى معدوم يان موھوم، لاى

صوفيه (قطب)ى (فرد) مدبرى كائنات!

ثالثاً: (تسليم) قضا و قدر هه‌رچی به‌سه‌رمانی با بی‌قضا و قدری خوابه وایه...

رابعا: مسئلہی قومیت به جاری رابطہی دینی نهیشت — سهیر لهوه دایه وا باوه، که مامؤستای گه ورهی کۆیه زۆر قهومیی بووهو بیرى ناسیۆنالستی زۆر بهتیز بووه!

خۆزى بەپراستى قومىيەتكەش بېويما مەن الاسف ئەويىش نىيە، ئە
مادىياتو مەنويات مەروم بووين، اما گەرەنەو مەيان بۇ دىن زۆر
(مەشكەل)، زۆر نەزەت ئە دىن ئەكەن، سەفالىتو زۆر كەوتنى خۇيان ئە
دىن ئەزانن، مەبەستى پى ئەو كۆلكە پۇشنىرەنەي سەردەمى
خۇيەتەي، كە ئىستاش كۆلكە پۇشنىرى ئەو بابەتەنەمان ھەر ھەن-
بەئى ئەمە بە تەقلىدى ھەمەي غەربە، ئەوان دىنيان بە مانع زانى، ئە
دىن مەرجوون... اما ئەوانەي مە بۇ؟ كى مەنى كەردن ئە ولاتى
كوردستان ھەزار سال زىاترە (ەلوم)ى تەبىئەتو رىئاضىيەو فەلكىيە
مەخپىنەرى، ەلمەيە گەورەكانى ولى، بە دىن، ئەو ەلومانە (يدى
تەولى)يان ھەبوو ە تەلىف ە ھاشىيان ھەيە... ب. ۱۰، ص. ۶۹۰.

واته نه گهر دینی ټیکدراوی نه صرانی ریځی له نه ورو پاییه کان
گرتبوو بهرهو پیښه وه بچن، خو دینی ئیسلام ریځی بهرهو
پیښوونی له شوینکته ووتوونی نه گرتوه، زانیانی نیمه کامه یان زور
به دین و وهلیی بووه له زانست و زانیارییه کانی، گهر دووناسی،
بیرکاری، سروشت ناسیدا، کتیب و دانراویان هه بووه، نهک ئیسلام
ریځی له نه گرتوون بهکو زوړیښی هاندان!

ب- هۆکارهکانی بوورانهوه و هه‌ڵسانه‌وه‌ی مسو‌لمانان:

له‌وباره‌شه‌وه مام‌ۆستای گه‌وره له تهفسیره‌که‌یدا شتی جوان باس ده‌کات به‌تایبەت له (به‌رگی ۱۰ لاپه‌ره‌ ۶۹۰، ۶۹۱) ده‌لێ: (امه به مقتضای سێ چوار ئایه‌ت عمل بکا، له دین و دنیا سه‌رفراز ده‌بێ و به‌سه‌رنه‌که‌وی،

۱- ﴿تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُمْ مَا كَسَبْتُمْ وَلَا تُنتَلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ (البقرة ۱۲۹، ۱۳۰)

مام‌ۆستا زۆر باسی ئەم ئایه‌ته‌ ده‌کات، ده‌لێ: (خلاف) و (شقاق) ی اسلاف له فکری خۆ ببه‌نه‌وه).

- زۆر راست و به‌جێیه، سه‌رنج به‌دن ئەوه‌ی له‌ ماوه‌ی پێش‌ویدا روویدا، که ئەوه‌بوو کێشه‌و هه‌را گه‌رم کرا له نیوانی شیعەو سوننه‌، باسی دایکی ئیمانداران عانی‌شه‌و هاوه‌لانی به‌پێز کرا خوا لییان رازی بێ، که دوور نیه جگه له دهستی نه‌زانانه‌ی هه‌ندیک له مسو‌لمانان و رق و کینه‌ی هه‌ندیکیان، دهستی یبگانه‌شی تیدا بووبێ.

۲- ﴿...إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْيِرُ مَا يُقَوْمُ حَتَّى يُغْيَرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ...﴾ (الرعد ۱۱)، واته: خوا واقعی هه‌ج کۆمه‌لگایه‌ک ناگۆڕێ تاکو ئەوان خۆیان نه‌گۆڕن.

جا ده‌لێ: (ئه‌و عقائده زائفه له‌دڵ فری دهن) -واته ئەو بیروباوه‌ره ساخته‌یه فری‌دەن، که به ته‌مای وه‌لیی و قوطب و شیخ و چاک و پیران تێکه‌ون، پشت به خوا ببه‌سته‌و له‌سه‌ر پێی خۆت بوسته، دین وات پێ ده‌لێ.

۳- ﴿وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَىٰ﴾ (النجم ۳۹)، واته: ئینسان هیچ شتیکی نایهته دهست مهگهر بۆخۆی کۆشش بکات.

۴- (علمی و عملی، علما گهورهکان ببه اولادی عصر، بۆ اداره به (بعض)ه قیودی (۱۳۷۸) سال لهمهوپیش، دهست و پای عباد نهبهستن ﴿وَأَعِذُوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ...﴾ (الأنفال ۶۰)، قوتی نهمرۆ لهگهڵ قوهتی دهوری شیرو تیرو بعیر جودایه).

واته مامۆستای گهوره دهلی: پێویسته به عهقتیکی نهمرۆیی تهماشای نایهتهکانی قورئان بکهین، به تایبته له بواری ئیدارهو گۆرپنی واقعی کۆمهنگادا.

تەورەى چوارەم و كۆتايى

چەند رەخنە و تېبىنىيەك لەسەر

تەفسىرەكەى مەلای گەورە

دىارە من تەفسىرەكەم بە چاويكى ورد خویندۆتەووە بەراستی جگە لەو (۱۵) خالەى كە لە تەورەى دووەمى بابەتەكەمدا باسكردن، شتى دىكەى باشتريشى تىدايە، بۆيە من پيموايە ھەركەسيك بە وردى بيخوينتەووە، زۆر لىي بەھرمەند دەبى، چونكە بيگومان مامۇستاي گەورە لە زۆر شتدا زۆر پيش پۇزگارى خۆى كەوتۆتەووە، بەلام كۆمەليك تېبىنىش لەسەر تەفسىرەكەى ھەيە، كە لىرمدا من (۷) تېبىنى نامازە پىدەكەم:

۱- كاردانەوھەيكى زۆر توندى تىدايەو، زمانىكى زبرى بەكارھيئاوھ لە رەخنەگرتندا لە موسلمانان بەگشتى و لە شىخ و صۇفى و دەرۆش و ئەھلى طەرىقەت و تەسەووف بەتايبەتى، واتە دەيتوانى ھىندە زبر نەبى لە رەخنەگرتندا، ھەلبەتە ئەو نموونانەى من ھيئاونمەووە ئەو ھەلمبزاردوون، ئەگەرنا بۆ زانيارىتان شتى واى تىدايە بە كەلكى كۆرۆ مەجليس نايە!!

۲- ھەندىك وشەو تەعبىرى تىدا ھەن، كە بۆ تەفسىرى قورئان و بگرە بۆ كۆرۆ مەجليسىش شياو نين، بەتايبەت ھەندىك نوكتەو

قسهى خوښ كه زور زمقن، نهگه رنا نهسلې قسهى خوښ و نوكتهى جوان، بېگومان كړو مهجليش دپرازينېته وه، مادام له سنوورى شهره درنه چي، پېغه مېهرى خواش ﷺ قسه و نوكتهى خوښ هېووه، به لام وهك گوتراود: هه موو شتيك به خوي خوښ به مانا.

۳- رمتكر دنه وهى هه نديك فهرموودهى راست (صحيح) هر له بهر نه وهى ماناى هه لېان ليدراوخته وه، يان له بهر نه وهى له گه ل به ناو فهرموودهى ديكه هه لېه ستر اودا تيكل كراون، واته له و بواره دا فهرموودهى ديكه هه لېه ستر اويش هېوون.

هه لېه ته به پراى من بېهيزى ماموستاى گورهش له زانستى فهرمووده ناسيى (علوم الحديث) دا، له و باره وه دمورى هېووه، وهك نهو فهرموودانهى باسى هاتنه خواري عيسا - سهلامى خواى له سر بى و هاتنى دمجال دمكهن، كه مادام له سر چاوه بر واپي كراوه گاني فهرمووده دا هاتوون، وهك (صحيح البخارى، صحيح مسلم) و نهوانى ديكه، وه له هه نديك نايه تيشدا نماز هيان پي كراوه، به تايبه ت هاتنه خواري عيسا - سهلامى خواى له سر بى، كه واته رمتكر دنه و هيان هه روا شتيكى ناسان نيه، به لام دياره مادام فهرمووده كان به شي وهى (تواتر) به نيمه نه گمېشتوون، به لكو (احاد) ن كه (يقين) نابه خشى و ته نيا گومانى (راجح) دمبه خشى، له بهر نه وه كه سيك بشلى: بر وام بهو شته نيه، نالئين: زيانكي وا به نيمان و عه قنده گمېشته كه پيى له نيسلام در چووه، به لام له راستيدا شتيكى چاكي نه كرده!

۴- تەبەننىكردىنى ھەندىك بىروراي سەيرو بىھىز، لەبارەى تەفسىرى ھەندىك نايەتەو، بۇ نموونە: لە تەفسىرى ئەم نايەتەو: ﴿وَإِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَابَّةً مِّنَ الْأَرْضِ تُكَلِّمُهُمْ أَنَّ النَّاسَ كَانُوا بِآيَاتِنَا لَا يُوقِنُونَ﴾ (۸۲) النمل، كە باسى (دابة الأرض) دەكاتو لەوبارەشەو لە (صحیح مسلم) دا چەند فەرموودەىكى پىغەمبەر ﷺ ھەيە، بەلام مامۇستاي گەورە (دابة الأرض) ى بە خەلكى فریودمرو بەو بەناو شیخی ساختە، كە كاتى خۇى گەراونو مریدو مەنسووبیان كۆكردۆتەو، تەفسیر كردومو لىكداومتەو، كە بیگومان ئەو تەفسىرىكى دوورە!!

۵- باسكردنى ھەندىك شتى تاییبەتى و شەخسى، كە بۇ نیو تەفسىرى قورئان ناشین، واتە بۇ وینە باسى زۆر شتى بەتاییبەتى ھى كۆیەو دەوروبەرى و چنارۆك و ئەوانە دەكات، لەگەل زۆر شتى خرمان و دەوروبەرو ھەقى و قوتاییان و خەلكى دیاریكراو دەكات، ھەلبەتە ھەندىك شتى بۇ پەند لیومرگرتن باشە، بەلام ھەندىك شتى ورد بۇ باسكردن ناشین، بۇ نموونە: دەلى ئەمرو باران یان بەفرى زۆر بارى، یان باسى كەش و ھەوا، وە ھەرومھا.

۶- پەلەكردن لە شىكردنەو ھەندىك پروداو و واقیعی سیاسیدا، بۇ وینە: مەدحى ھەركام لە (ھیتلر، مۇسۆلىنى، ئەتاتورك) دەكاتو بە پالەوانیان ناو دەبات، كە ھەر كامیكيان دىكتاتۆرىكى بپەرەزا بوو، بەلام دواى كە وردەوردە جەنگى جیھانى دووم گەرم دەبى و ھەر كام لەو دىكتاتۆرانە دەردەكەون كە چ مالىكن، ئەمجار زەمیان دەكات! واتە بەر لە دەركەوتنى حەقیقەتیان مەدحى كردوون كە دیارە لەودا پەلەى كردو!

۷- رەشبينىي و نائومىدىيەكى زۆر: بۇ وئىنە: ھەندىك جارى دەلئى:
دەتوانم بلىم يەك موسلمانى راست لە دونيادا نيە، كە قورئان و
سوننەت و شەرىعەتى ھەموو قىبوول بى، يان جارى وايە دەلئى:
ھەرگىز ئەو خەلكە باش نابى! ئاوا جۇرىك لە نائومىدىي
پىۋە ديارە.

گومانىشى تىدا نيە، كە ئەو خالە سەلبىي و بىھىزانەى
تەفسىرەكەى مەلای گەورەو بەرھەم و كىتبەكانى دىكەشى
كارىگەرييان ھەبووہ لە باش لىۋەرنەگىرانى و رۆلى پىۋىست
نەگىرانى لە كۆمەلگەى كوردەوارىيدا.

بەلام پىۋىستە ئەوەش بگوترى: كە مەلای گەورە، ئەگەر دەرفەتى
پىداچوونەوہى تەفسىرەكەى ببووايە بىگومان گەلىك لە
كەم و كووورپىيەكانى چاك دەكردن و رىك و پىكتىرى دەكرد، ديارە ھەر
چۇنىش بى ئەم و رەخنەو تىبىنيانە لە بەھاو نرخى تەفسىرەكەى
مامۇستاو ئەو راستىيە گرنگانەى گرتوونىە خۇى، زۆر داناشكىنن و
كارى بەندەش بى عەيب و ھەلە نابى!

The collage features the following elements:

- Top Left:** MediaAmeerOffice with a Facebook icon.
- Top Center:** A banner with text in Uyghur and English: "لە تۆرە كۆمەلەنەنەكەن لىكەلەنەن" and "www.aliabapir.net".
- Top Right:** AliBapir / ەلى بابىر with a Facebook icon.
- Middle Left:** AliBapir / ەلى بابىر with a Twitter icon.
- Middle Center:** A circular portrait of a man in a turban.
- Middle Right:** AliBapir with a YouTube icon.
- Bottom Left:** archive.org/details/@alibapir with a red download icon.
- Bottom Center:** AliBapir with a QR code and text: "www.aliabapir.net", "English - عربي - گۆدۆ", and "ۋاگەپاندىنى مەكتەپنى نەمىز".
- Bottom Right:** AliBapir / ەلى بابىر with a QR code and social media icons for Telegram, WhatsApp, and Messenger.

(۱) چونكە لە ھەندىك شوئىنى تەفسىرەكەىدا ئاماژە بۇ ئەوہ دەكات كە پاكىنووہى
نەكردوہو ھەندىك شتى بۇ پەراوئىز نووس (مىخىنى) جىھىشتووہ.

کۆتایی بابەتە کەشم بە سێ قسەى خوۆشى مامۆستا دینم، کە پەندیان لى وەرە گیرى:

یەك: مەلا عبدالله ی بابى و موختى بەغدا عبدالرحمن افندى:

مامۆستا دەلى: بابم بۆى گىرامەومو گوتى: من لە بەغدا بووم موختى بەغدا (عبدالرحمن افندى)، کە ئەو کاتە (نقىب) سەیدەکانى بەغداش بوو، لە کۆرپىدا گوتى: مەلایانى کورد خویندەوارى باش نین و عىبارەتى عەرمبىيان زۆر بەهێز نیه، منیش پێمگوت: چۆن؟ ئەویش شیعەرىکى (الزهاوى) بۆ خویندەومو گوتى: تەماشاکە ئەو شیعەرە چۆنە؟ منیش گوتم: جا ئەو چ پەخنەیهکى تىداپە؟ ئىنجا دوو سێ ئایەتى قورئانىشى خویندەومو گوتى: شیعەرکە لەگەڵ ئەو چەند ئایەتانه بەراورد بکە بزانە چۆنە؟ بابیشم دەلى- پێم گوت: جا ئەو گەورەترین مەدحە بۆ (زەهاوى)؟ گوتى: چۆن؟ گوتم: ئەنىو قسەى عەرمەباندە هێچ شتىکت دەستەنگەوت بەراوردی بکەى لەگەڵ شیعەرەکیدە، ئایەتى قورئان نەبى؟!

دوو: وتارى مەلا عبدالله ی بابى و هاى و هووى دەرویش:

دەلى: پۆژىك لە مزگەوتى كۆیه، بابم وتارىكى زۆر خوۆشى دەخویندەوم، بەلام دەرویشىك هەر خەرىكى نەپەنەر و هاى و هووى بوو، لەبەرئەو خەلكەكە باش گوى بیستى وتارەكەى بابم نەبوون، دواى وتارەكە بابم بانگى كرد گوتى: وەرە دەرویش ئەو هەموو نەپەنەر و هات و هاوارەت چى بوو؟ ئەویش گوتى: قوربان لە ترس (خوف)ى خوا، بابیشم گوتى: دەى پاشە، بەلام تۆ خواى پەرومردگار

دەناسى؟ گوتى: بەلئ بەلئ قوربان، بابم گوتى: مادام دەيناسى
 ھەندىكەم بۇ باسى خوا بىكە، دىرويش گوتى: مەن ھەندە ھەندە
 نازانم، ھەر ئەومەندە دەزانم كە سى كەس ئەم دونىايەيان دروست
 كىردو، خواى تەعالا پىغەمبەرەو ھەزرىتى غەوسى گەيلانى!

سى: عەيب نەبى:

مامۇستاي گەورە باسى ھەندىك جۆرە عادەتى خراپ دەكا لەنىو
 خەلگەدا، دەلئ ھەندىك كەس ھەيە ھەندىك قەسە زۆر دووبارەو
 چەند بارە دەكاتەو ۋەك : ھەرامە، ھەين، وانىك، عەيب نەبى، ۋە
 ھەرومەھا، دەلئ: پۇژىك كەبىرەك ھات بۇ لام، گوتى: مامۇستا
 عەيب نەبى ژنىكەم ھىناو، گوتەم: پۇلە جا بۇ عەيبە پىاوانمان
 ھەموو ژن دىنن، گوتى: مامۇستا عەيب نەبى پىرسىيارىكەم ھەيە،
 گوتەم: جا عەيبى چىە پۇلە مەلاو تۇ عەوام پىرسىيارى خۇت
 بىكە، گوتى: عەيب نەبى ژنەكەم طەلاق داو، گوتەم: جا پۇلە بۇ
 عەيبە ژن طەلاقىش دىدرى، گوتى: ئاخىر عەيب نەبى چۇن
 طەلاقەكەم چاك دىمىتەو؟ گوتەم: پۇلە وشەى (عەيب نەبى)، ۋاز
 لىدىنى پىرسىيارەكە تەواو بىكە، دەنا مەن لىت تىناگەم!!

بەھەر حال مامۇستاي گەورە كۆيە (مەلا مەمدى جەلىزادە) -
 پەھمەتى خواى لىبى- زۆر قەسەى خۇش ۋەستەقى لە تەفسىرەكەيدا
 نووسىون، ئىمەش ئەو چەند قەسەيەمان كىردنە كۆتايى قەسەكانمان.

وصلى الله على محمد وعلى آله وصحبه أجمعين والحمد لله
 رب العالمين.

بەرھەمەكانى دانەر

- ۱- پوختەيەك دەربارەي ئىسلام. چاپى ۲/ ۲۰۰۶.
- ۲- دىمبەرىك راچوونى ئىسلام و پىچكان. چاپى ۳/ ۲۰۰۶
- ۳- يادى خوا، گرنگى يادى خوا لە زيانى مەرفە دا. چاپى ۱/ ۱۹۸۷
- ۴- كۆمەلى خوا. چاپى ۱/ ۱۹۸۸
- ۵- پىشمەرگەي ئىسلام، يان مەسولمانى موحاھىد كىيەو چۆنە؟ چاپى ۲/ ۲۰۰۱
- ۶- دىردو دەرمانى بزووتنەوئى ئىسلامى. چاپى ۱/ ۱۹۸۹
- ۷- رىيازى پىغەمبەر ﷺ كامەيە؟ چاپى ۱/ ۱۹۸۹
- تېيىنى: دواتر خرايە نىو كىتېبى (مەسولمانى كامل: بەشى يەكەم: بىرۈپرۈي مەسولمان) وە دواتر ئەمىش خرايە نىو كىتېبى (ئىمان و عەقىدەي ئىسلامىي) يەو .
- ۸- رىگاي صالح بوون و بەرەو خوا چوون. چاپى ۳/ ۲۰۰۵
- ۹- كوردستان بۇ وىران بوو چۆن ئاوەدان دەبىتەو؟ چاپى ۱/ ۱۹۸۹
- ۱۰- حوكمى گەرەنەو زىر نىرى طاغوت. چاپى ۲/ ۲۰۰۵
- ۱۱- سۆزى نەتەوايەتى و بىرى ناسىۋناليزم لە تەرازوئى ئىسلامدا. چاپى ۲/ ۲۰۰۵
- ۱۲- مەسولمانى كامل/ بەشى يەكەم: بىرۈپرۈي مەسولمان. چاپى ۱/ ۱۹۹۷
- تېيىنى: ((دواتر خرايە نىو كىتېبى (ئىمان و عەقىدەي ئىسلامىي) يەو)).
- ۱۳- چارەسەرى كىشەي كورد لە نىوان ئىمان و بەرلەمان دا. چاپى ۱/ ۱۹۹۲
- ۱۴- بزووتنەوئى ئىسلامىي لە دوورپانى مان و نەمان دا. چاپى ۱/ ۱۹۹۲

- ١٥- بزووتنه‌وه‌ی ئیسلامیی و ئاینده‌یه‌کی گه‌ش و پروون. چاپی ١ / ١٩٩٥
- ١٦- پرۆژهی به‌رنامه‌ی فیکریی کاری ئیسلامیی. چاپی ١ / ١٩٩٦
- ١٧- چه‌ند پێروونییه‌ک بۆ ئیسلامییه‌کانی کوردستان. چاپی ١ / ١٩٩٦
- ١٨- ئیسلام و کێشه‌ هه‌نووکه‌پیه‌کان. چاپی ١ / ١٩٩٥
- ١٩- با وریا بین! دا‌رووخانی ره‌وشت کۆمه‌لگا‌که‌مان به‌ره‌و هه‌لدێر ده‌بات. چاپی ٢ / ٢٠٠٦.
- ٢٠- خواپهرستی ئیسلامیی: به‌شی یه‌که‌م / خواپهرستی به‌گشتی، پاك‌خواوینی .
- ٢١- خواپهرستی ئیسلامیی: به‌شی دووهم / نوێژ به‌ریاگردن .
- ٢٢- خواپهرستی ئیسلامیی: به‌شی سی‌یه‌م / مال به‌خشین و زمکات.
- ٢٣- خواپهرستی ئیسلامیی: به‌شی چوارهم / رۆژوو گرتن، هه‌جو عومره‌، زیکری خوا.
- ٢٤- گه‌رانه‌وه‌ بۆ لای خوا (عزّ وجلّ) . چاپی ٥ / ٢٠١٠
- ٢٥- زانایانی ئیسلام کۆن و چۆن؟! چاپی ٢ / ٢٠٠٢
- تێبینی : بۆ زمانی عه‌ره‌بیش و مرگی‌پراوه‌.
- ٢٦- بنچینه‌ گرنه‌گه‌کانی هه‌لس‌وکه‌وتی شه‌رعییانه‌و ژیرانه‌ له‌گه‌ڵ ورده‌ بابته‌ خیلافییه‌کاندا، چاپی ١ / ١٩٩٩ .
- تێبینی: ئەم نامیلکه‌یه‌ باسیکی به‌رگی یه‌که‌می کتێبی: (خواپهرستی ئیسلامیی)یه‌، وه‌ بۆ زمانی عه‌ره‌بیش و مرگی‌پراوه‌ چاپیش کراوه‌.
- ٢٧- مرگه‌وته‌کانی کوردستان له‌نیوان ئاوه‌دانکردنه‌وه‌و وێران کردن‌دا، چاپی ١ / ٢٠٠٠
- ٢٨- تاقیکردنه‌وه‌ی خوا بۆ به‌نده‌کانی چی‌یه‌و چۆنه‌؟ چاپی ١ / ٢٠٠٠

- ۲۹- بىنەما شەرىئەيەكان و ھىلە گىشتىەكانى كۆمەللىكى ئىسلامىي رەسەن .
تېيىنى: (ئەم نامىلكەيە و مرگىپراوتە سەر زمانى عەرەبى).
- ۳۰- كۆمەللى ئىسلامىي: ئامانچ و ھەلۋىستەكانى. چاپى ۱ / ۲۰۰۱
- ۳۱- پاساۋو بەلگە شەرىئەيەكانى بىناتنانى كۆمەللى ئىسلامىي، ئالقەكانى:
۲ و ۳ و ۴ . چاپى ۱ / ۲۰۰۱
- ۳۲- ئافرەتى مەسۇلمانى كورد مافە شەرىئەيەكانى و ئەرگە گىرگەكانى.
چاپى ۱ / ۲۰۰۰.
- ۳۳- ئافرەت و خىزان لە ساپەي شەرىئەت دا . چاپى ۲ / ۲۰۰۵
- ۳۴- چەند مەسەلەيەكى باۋى سەردەم . چاپى ۵ / ۲۰۰۵
- تېيىنى: و مرگىپراوتە سەر زمانى عەرەبى.
- ۳۵- چەند رېپرونىيەك بۇ خوشك و برايانمان لە ھەندەران. چاپى ۱ / ۲۰۰۲
- ۳۶- سەنۋورە قەدەمغەكان مەشكىن! (چاۋپىكەۋتنى دىكتورحسەن مەمەد
عەزىز). چاپى ۲ / ۲۰۰۲
- ۳۷- چۈن ھەلەس و كەۋەت لەگەل خەلگى دا بىكەين؟! چاپى ۱ / ۲۰۰۲
- تېيىنى: و مرگىپراوتە سەر زمانى عەرەبى.
- ۳۸- شەھىد كىيەو چ پەلەۋپايەيەكى ھەيە؟! چاپى ۱ / ۲۰۰۲
- ۳۹- جىھاد لە رىئى خواداۋ چەند سەرنىچ و ئاگادارىيەك. چاپى ۱ / ۲۰۰۲
- ۴۰- بۆئەۋدى لەسەر جىھادگىرەمان قەرزدار نەبىنەۋما! چاپى ۱ / ۲۰۰۲
- ۴۱- جىھاد لە رىئى خواداۋ چىيەو بۆچى دىمەكەي و چۈن دىمەكەي؟ چاپى ۱ / ۲۰۰۲.
- ۴۲- نەشكەنچەو زىندان (چاۋپىكەۋتنى ھاۋزىن عومەر) چاپى ۲ / ۲۰۰۶ .
- تېيىنى: و مرگىپراوتە سەر زمانى عەرەبى، ھەروەھا دوو تەرجەمەي
فارسىشى گراۋەو چاپ و بلاۋكراۋەتەۋە.

- ۴۳- كارو پرۇژەي ئىسلامىمان (وتارى كۆنگرەي يەكەمى كۆمەئى ئىسلامىي) چاپى ۲ / ۲۰۰۶ .
- ۴۴- ئىسلام و مەسئۇلمانەتتى و كارى ئىسلامىي لەبەر پۇشنایى قورئان و سوننەتدا. چاپى ۱ / ۲۰۰۶ .
- ۴۵- ئىمان و عەقىدەي ئىسلامىي. بەرگى/ ۱، ئىمان و عەقىدەي ئىسلامىي چى يەو چۆنە؟ ۱۱ تا ۱۲ . چاپى ۱ / ۲۰۰۶ .
- ۴۶- ئىمان و عەقىدەي ئىسلامىي. بەرگى/ ۲، خوا بە يەكگرتن (التوحید) لە بەدییەنەراییەتتى و بەرەمردگارەتتى دا. ۱۳ تا ۲۶ . چاپى ۱ / ۲۰۰۶ .
- ۴۷- ئىمان و عەقىدەي ئىسلامىي. بەرگى/ ۳، خوا بە يەكگرتن لە ناو و سىفەت و لە پەرسىترائەتتى دا، ۲۷ تا ۳۶ . چاپى ۱ / ۲۰۰۷ .
- ۴۸- ئىمان و عەقىدەي ئىسلامىي. بەرگى/ ۴، ئىمان بە فرىشتەكانى خوا (عزوجل)، كىتەبەكانى خوا (عزوجل)، پىغەمبەرانى خوا (عليهم الصلاة والسلام). ۳۷ تا ۴۰ . چاپى ۱ / ۲۰۰۷ .
- ۴۹- ئىمان و عەقىدەي ئىسلامىي. بەرگى/ ۵، ئىمان بە پۇزى دوايى قەزا و قەدەر ۴۱ تا ۴۵ . چاپى ۱ / ۲۰۰۸ .
- ۵۰- ئىمان و عەقىدەي ئىسلامىي. بەرگى/ ۶، تايبەتمەندىي و دىدو بۇچوونەكانى پەيپەوانى پىبازى راست. ۴۶ تا ۵۰ . چاپى ۱ / ۲۰۰۸ .
- ۵۱- تەوژمى ئىسلامىي و عەلمانىي و خالە ھاوبەش و جىاوازەكانىيان. چاپى ۱ / ۲۰۰۷، چاپى ۲ / ۲۰۱۱ .
- تېيىنى: زۆربەي بە (۲۴) ئالە لە ھەفتەنامەي (ھاوولائى) و ئەۋەي دىكەش بە (۹) ئالە لە ھەفتەنامەي (ئاۋىنە) دا بىلا و كراۋەتەۋە.
- ۵۲- گەنچەكانىمان لە نىۋان پەسەنايەتتى و لاسايى كىرنەۋەدا.
- ۵۳- بە دوورخستەۋەي ئافرىت لە ئىسلام چ زىيانك دىكەين؟
- ۵۴- سىياسەتتى ئىسلامىي و چەند پروونكىرنەۋەيەك.

- ٥٥- چۆنیهتی بوونه پێشهنگو بنیاتنانی بنکە جەماوەریی.
- ٥٦- چەند بنەمایەکی گرنگی وتاریزیی.
- ٥٧- قوتابیانی زانیاری شەریعی چەند سەرنج و پێنمایی یەک.
- ٥٨- خوو پەوشتی بەرزو پەسند سەنگی مەحەکی مسوڵمانەتی یە.
- ٥٩- بانگەواز بۆ لای خوا .
- ٦٠- قوتابیان لەم هەل و مەرجەدا پێویستە چۆن بن و چی بکەن؟
- ٦١- ضیف و قضیة (مقابلة مع فتاة العربية). کە دوایی لە شیوەی نامیکەدا چاپ کراوە.
- ٦٢- حوار خاص (مقابلة مع فتاة العالم). کە دوایی لە شیوەی نامیکەدا چاپ کراوە.
- ٦٣- خواناسیی، ئایین، ئیمان. چاپی ٢ / ٢٠٠٩ .
- ٦٤- واقعی هەریمی کوردستان... دیدیکی ئیسلامییانە. چاپی ١ / ٢٠٠٨ .
- ٦٥- چەند بابەتێکی هونەری لەبەرپۆشنایی قورئان و سوننەت دا. چاپی ١ / ٢٠٠٨
- ٦٦- چۆن باشتەر لە کتییی بەرپزی خوا بەهرەمەند دەبین؟ چاپی ١ / ٢٠٠٨ .
- ٦٧- سروشت و پایەکانی خێزان و مەسەلە جەندزنیی لە تەرازووی شەرع و عەقل دا
- تیبینی: ئەم نامیکە بە (١٤) ئالقە لە پۆژنامە (پۆژنامە) دا بڵاو کراوەتەوە.
- ٦٨- پوختە زانیانامە پێغەمبەری خوا ﷺ. چاپی ١ / ٢٠١٠، چاپی ٢ / ٢٠١١ .
- ٦٩- چەند بابەتێکی سیاسی هاوچەرخی لەبەرپۆشنایی عەقل و وحی دا .

- ٧٠- كارى ئىسلامىي و رھواندنهوھى چھند تھومژيگ.
- ٧١- ھوكمى لھ ئىسلام ھھلگھراڤانهوھو ھھئسھنگاندنيگ.
- ٧٢- مهلاى گهوره كۆيهو تهفسيرمهكى و چهند سهرنجيگ.

ئھو بهرھه مانھى لھ ژيئر چاپن

- ١- الإسلام كما يتجلى في كتاب الله تبارك وتعالى، المجلد الأول.
- ٢- ئھرگى سھرشانمان بهرانبھر به ھورئان .
- ٣- خاتوو عانيشھ دايگى برھواداران.
- ٤- تافيكردنهوھى خوا بۇ بهندھكانى چييهو چۇنھ؟
- ٥- زانايانى ئىسلام كين و چۇن؟ چاپى ٢.

ئھو بهرھه مانھى چاومېئى چاپن.

- ١- الإسلام كما يتجلى في كتاب الله تبارك وتعالى، المجلد ٢- ٨ .
- ٢- خووو رھوشتى ئىسلامىي.
- ٣- ئافرمت و خيزان لھ سايھى شھريعهتدا. بهرگى دووھم.
- ٤- گرنگى و پيويستى پابهنديى به ھورئان و سوننهتھوھ.
- ٥- چھند دمرسيگ لھ: (تهفسيري ھورئانى بهرزو بهپين)، كھ ئھگھر خوا تھمھن بدات ھھموو ھورئان تھواو دمكھين.
- ٦- ئىسلامو دھولھتداريى و ھوكمھرائيى.

MediaAmeerOffice

علی باپیر / AliBapirw

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

Google Play

App Store






www.alibapir.net

English - عربي - گوردی

AliBapir/علی باپیر

AliBapir

علی باپیر / AliBapir

علی باپیر / AliBapir





www.alibapir.net

شایانی باسه که قسه گردن لهباردی تهفسیردکهی جهنابی
 ماموستا موحه ممه دی جهلیزاده، ناسراو به (مه‌لای
 گه‌وره) و، کاریکی ئاسان نیه و زور هه‌لددگری، به‌لام وهک
 گوتراود: ((ئه‌ودی هه‌مووی ناکری، واز له هه‌ندیکیشی
 ناهینری))، ئینجا منیش له سۆنگه‌ی ئه‌ووده، که
 تهفسیردکه‌ی مه‌لای گه‌ورده له به‌رگه‌وه بۆ به‌رگ
 خویندوته‌وه به وردی سهرنجم داود، بۆیه ددتوانم بلیم:
 ئه‌م وتاره هه‌رچه‌نده له‌چاو تهفسیریکی "ده" به‌رگیدا
 که‌م وکورت، به‌لام تا رادده‌یه‌کی باش جه‌وه‌هرو نیودرؤکی
 باسو بابه‌ته‌کانی خستۆته روو و، فیکرو تیگه‌یشتنی مه‌لای
 گه‌وره له دوو توپی لیکدانه‌ودی مانای ئایه‌ته‌کانی قورئاندا،
 بۆ گه‌لێک باب‌ه‌تو مه‌سه‌له‌ی گرنگو هه‌ستیار
 روونکردۆته‌وه...

عەلی بابیر

www.aliabapir.net

MediaAmeerOffice

AliBapirw / علی بابیر

www.aliabapir.net

English - عربي - کوردی

QR codes for MediaAmeerOffice and AliBapirw

AliBapir / علی بابیر

AliBapir

www.aliabapir.net

English - عربي - کوردی

QR codes for AliBapir and AliBapirw

نوسینگه‌ی ته‌فسیر

هه‌واپیر - شه‌قامی دادگا - زیر لوتیلی شیرین پالاس

ت: 2518138

موبایل: 07504605122

www.tefseer-nub.com